РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР *Проф. Д-р ІВАН ОГІЄНКО*

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ* 2 ДОЛЯРИ (АБО: 30 КОР. ЧЕСЬК., 200 ЛЕЇВ РУМ., 30 ФРАНКІВ ФРАНЦ., 5 МАРОК НІМЕЦЬКИХ) РІЧНО. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 75 ГР.

РІК III. **КВІТЕНЬ 1935 РОКУ** **ЧИСЛО 4 (28).**

Методи вивчення складні.

1. Описова метода.

Перша метода, що панувала в мовознавстві і ще й тепер досить сильна, а часто й необхідна в складні — це метода описова, коли дослідник докладно й об'єктивно описує й сортує зібраний або відомий йому матеріял. Метода ця, як найпростіша й найконечніша, відома з найдавнішого часу, і власне вона всевладно панувала аж до початку XIX-го ст. Описова метода — це початковий ступінь кожної науки, ступінь вельми корисний, коли тільки належно використовуємо його. Ця метода потребує сумлінного й довгого збирання потрібного матеріялу, і в цім її цінність. Давній учений обмежувався в своїй праці тільки тим, що ретельно збирав матеріял і посильно механічно описував його. Тепер така метода не вважається науковою, — на неї дивимось тільки як на необхідний початковий, підготівний ступінь до дальшого наукового опрацювання зібраного матеріялу.

Але описова метода, належно виконана, може й тепер стати науковою й цінною, хоч і не закінченою. Ставимо два головні домагання від цієї методи: 1. достаточність зібраного матеріялу й 2. повна об'єктивність опису його. Звичайно, зібрати ідеально ввесь матеріял ніколи нам не вдається, але все таки мусимо пильнувати зібрати стільки, щоб могти з чистим науковим сумлінням сказати: feci, quod potui, — зробив, що міг.

Ніколи не треба забувати, що кількість зібраного матеріялу завжди впливає на правдивість наших висновків, цебто, не зібравши потрібну кількість матеріялу, можемо вже тим самим зробити нашу працю ненауковою. Опис зібраного матеріялу конечно мусить бути справді строго об'єктивний, цебто висновки робити тільки ті, на які позволяє фактичний матеріял та здорова логіка. Ось так проведена описова метода, получена до того ще й з іншими панівними методами, стає нам і тепер необхідна при всякій нашій праці.

Описовою методою працюємо при кожній праці, що потребує зібрати матеріял і належно описати його. Так працюємо, нпр., при описах говірок, пам'яток і т. ін., але все таки не треба забувати, що це тільки початок наукової праці, що повинно наш матеріял глибоко опрацювати й іншими методами, коли хочемо, щоб праця наша стала справді науковою, цебто найдокладніше відбивала правду. На жаль, у нас часто й звичайно обмежуються тільки на цій початковій методі, а описуючи, скажемо, якусь говірку, всю увагу й силу віддають на фонетику, зовсім не збираючи матеріялу, скажемо, до складні. Таке ставлення до мовознавчої праці малокорисне, й така праця поза нагромадження сирого матеріялу не йде далі й помітної користи для науки не приносить.

Розумна описова метода, як пильне

збирання й відповідне наукове групування потрібного матеріялу, надзвичайно корисна в складні, чому кращі мовознавці, такі як Міклошіч, Буслаєв, Потебня, Ґебауер, Шахматов, Тимченко й ін. завжди пильнували подати для складні якнайбільше найрізнішого матеріялу. Власне цього дуже потрібно для складні в науці українській, бо в нас складня стоїть малоторканим перелогом, — складневого матеріялу з живої народньої мови, особливо західньоукраїнської, зібрано в нас надзвичайно мало, відповідні праці розпочалися власне тільки тепер, провадить їх головно неструджений наш учений Євген Тимченко. Ось тому за надзвичайно потрібне нам чергове завдання українського мовознавства вважаю збирання с к л а д н е в о г о матеріялу зо всіх наших говірок, щоб уже тим покласти міцну базу для найважнішої частини мовознавства — складні. А це тому, що літературна мова свою складню завжди основує на складні народній, завжди найбільше оглядається на живу мову, на її складневі закони.

Застосування ще й с т а т и с т и ч н о ї методи дає вельми багато цінного для дослідника мови, як то показали, напр., праці проф. Д. Кудрявського. На жаль, статистичної методи ще зовсім не застосовувано до складні, хоч її явища надзвичайно того потребують, особливо при запровадженні їх до літературної мови. Описуючи ж якусь пам'ятку, конечно мусимо користатися й з методи статистичної, щоб наочніш показати мовні явища. Ця метода поволі шириться тепер у науці, приєднуючи собі все більше та більше прихильників, пор., напр., праці Йос. Курца в літературі чеській для дослідження старослов'янської мови.

Як саме збирати потрібний матеріял, де його шукати, як його групувати й т.ін., — це вже питання методології наукової праці, про що оповідати тут не можу[1]. Так само не можу спинятися тут над цікавим питанням, що саме заважає об'єктивності нашої праці, — це все питання, що виходять поза рамки цієї статті.

[1] В 1931-1932 акад. році автор цих статей викладав у Варшавськім Університеті річний курс: „Методологія наукової праці". Ця моя монографія чекає ще свого видавця.

Література. 3. *Описова метода* — див. літературу вище 1 і 2.

4. *Статистична метода*: В. Ф. Ч и с т я к о в ъ и Б. К. Крамаренко: Опыт приложения статистического метода к языкознанию, вып. I, Красводар, 1929, рец. в „Slavia" 1931 р. X кн. 1 ст. 169-171. Н. М о р о з о в: Лингвистические спектры, „Ивестия" XXI кн. 4.

2. Порівняльна метода.

Давно вже вчені запримітили, що між окремими мовами, особливо сусідніми, завсіди маємо чимало подібного або й спільного. Але вдавнину наука досліджувала тільки мову грецьку та латинську, на живі ж мови не звертала жодної уваги, а тому така наука легко обходилася й без порівняльної методи. Коли ж мовознавство зацікавилося й мовами живими, то стародавня метода праці стала вузька для нових дослідів. Потреба нової методи сильно виявилась наприкінці XVIII — на початку XIX віку, коли Европа познала нову стародавню мову, — мову санскритську, й коли сама собою повстала необхідність порівняти цю мову з мовами давно знаними.

Творцем порівняльної методи був німецький учений Франц Б о п п (1791—1867), професор Берлінського університету, основник наукового мовознавства взагалі. Він довго й глибоко досліджував санскритську мову, й р. 1816-го випустив свою славнозвісну працю: Über das Conjugationssystem der Sanskritsprache in Vergleichung mit jenem dem griechischen, lateinischen, persischen und germanischen Sprache, і в ній переконливо вперше показав велику близькість індоевропейських мов головно в формах. А друга праця Боппова: Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Litthauischen, Gothischen und Deutschen, 1833-1835, уже поклала міцні основи порівняльної науки. Звичайно, Бопп тільки зачав цю методу, — в нього вона не набрала ще всіх тих ознак, що має тепер. Але по Бопповмх працях порівняльна метода стала вже методою звичайною, й кожний науковий працівник тепер мусить нею конечно користатися. Ціла низка

першорядних учених почала відразу вживати цієї методи (A. Pott, Th. Benfey, Max Müller і ін.), чому вона хутко поширилась по цілій Европі. У слов'ян її сильно поширив Фр. Міклошіч своєю „Порівняльною Граматикою слов'янських мов“ 1852-1874 р.р.

Глибший дослід мов — індоевропейських та інших — навіч показав, що мови часто мають вельми багато спільних ознак у звуках, формах і в складні. Ця однаковість буває найчастіш оцих чотирьох родів.

1. Науково доказано, що т. зв. індоевропейські мови походять від однієї прамови; а коли так, то всі ці мови зовсім природно мають між собою надзвичайно багато спільного, що походить іще від прамови. Цією причиною пояснюємо, скажемо в складні, багато однакових форм: зовний відмінок, двійне число, сама структура двочленного речення й т. ін., — усе це однакове по всіх індоевропейських мовах, бо походить із одного праджерела. Звідси повстала й наука — праіндоевропейська складня.

2. Усі слов'янські мови походять від однієї мови — праслов'янської, а тому складня всіх цих мов має так багато спільного, часто такого, чого вже не бачимо по мовах індоевропейських.

3. Однаковість може походити й від запозичення. Звичайно буває так, що народ із вищою культурою сильно впливає на народ із культурою нижчою, особливо коли ці народи близькі територіяльно. Так, в складні старої літературної української мови, що з походження була мовою болгарською, маємо не мало грецького, живцем запозиченого з частих тоді перекладів із мови грецької, пор. напр. родовий відмінок замість зовного в давніх наших пам'ятках; латинсько німецька конструкція речення з присудком на кінці вплинула почасті й на наших старших письменників; підо впливом італійської мови йменники на *-ista* чол. роду дістаються до мови польської, а від неї й до мови нашої. Вплив польської складні на складню західньоукраїнських говорів дуже помітний, скажемо, в уживанні деяких відмінків і т. ін.

4. Однакові умовини ведуть до однакових наслідків. І така подібність (конвергенція) не рідка в складні там, де нема односги ані походження, ані запозичення. Так, скажемо, по всіх мовах бачимо певну схильність вказівного займенника губити свою вказівну силу, через що й повстали т. зв. члени (articl), але повстали вони в кожній мові своєю окремою дорогою.

Бачучи такі подібності, наука почала глибше досліджувати їх, а це допровадило до значного поширення її змісту й поля праці, бо треба було встановити джерело цієї спільноти. Зробити це самою порівняльною методою було не сила, — на допомогу мусіли шукати ще й інших метод. Взагалі, порівняльна метода була надзвичайно плодюча в науці й високо піднесла її рівень; вона ж сильно звернула увагу дослідників на живі мови, а це вкінці й допровадило — хоч і трохи пізно — до повстання окремої науки про говори, т. зв. діялектології; вона ж указала на конечну потребу досліджувати не тільки мови аріоевропейські, але й мови всього світу.

Встановити джерело й причину подібности — це головне завдання порівняльної методи; правдиве вирішення цього завжди дає дуже цінні висновки не тільки для мовознавства. Але всі порівняння треба робити з великою обережністю, притягаючи ввесь потрібний матеріял, пам'ятаючи про всі чотири роди односги; не можна захоплюватися самою зовнішньою мовною подібністю, — треба ще шукати й історичних підстав для впливів. Скажемо, твердження, що наші йменники на *-иста* чол. р. ми взяли від італійців, було б ненаукове, бо: 1. історія цього не оправдує, і 2. ми відкидаємо тим очевидне польське посередництво.

Література. 5. С. Буличъ: Русскій языкъ и сравнительное языкознаніе, „Энц. Слов.“ Брокгауза 1899 р. півт. 55 ст. 823-833, багата література. Ф. Н. Дячанъ: О пользѣ поровнывательного языкознанія для изученія русского языка и объ отношеніи старословенского и русского языковъ на основаніи меѳодического звукословия и науки о словосгибаніи, „Науковый Сборникъ“ 1866 р., Львів, ст. 1-24. Котляревскій: Сравнительное языкознаніе, „Сборникъ 2 отд.“ т. 48. А. Нетушилъ: Сравнительное языкознаніе и латинская грамматика, „ЖМНПр“ 1880 р. ч. 212 кн. 12

ст. 487-523, див. іще „Филологическое Обозрѣніе“ т. I-II. Д. Овсянико-Куликовскій: Боппъ и Шлейхеръ, эпизодъ изъ исторіи науки о языкѣ, „Жизнь“ 1900 р. кн. XI. В. К. Поржезинскій: Важнѣйшие моменты въ исторіи сравнительнаго языковѣдѣнія, пробний виклад, „РФВ“ 1897 р. т. 38 кн. 3 і 4 ст. 231-256. O. Schrader: Sprachvergleichung und Urgeschichte, рос. переклад 1886 р.: Сравнительное языковѣдѣніе и первобытная исторія, Спб.; його ж: Die Indogermanen, Липськ, 1911 р., рос. переклад Ѳ. Павлова: Индо-европейцы, Спб. 1913 р., 212 ст., „Библіотека Знанія“.

3. Історична метода.

Одночасно з порівняльною методою досліду мови повстає й метода історична. Виявилось, що порівняльну методу мусимо застосовувати до наших дослідів не тільки територіяльно, але й часово, цебто порівнювати різні доби розвою мови. Виявилось, що мова не стоїть незмінна у своїм житті, що вона безупинно змінюється, і власне в цій зміні мови — правдиве життя її. Історична метода глибоко й вірно досліджує мову в її ступневому розвої, досліджує її зміни й цілу ту довгу путь, що нею йшла мова від найдавнішого часу аж до часу теперішнього. Історичною методою досліджуємо поступневу зміну цілої мови, — її звуків, форм і складні. Звичайно, історичний дослід не обмежується тільки на одну яку добу в житті мови, — він пильнує охопити розвиток мови в цілому, пильнує встановити зв'язок сучасного з минулим, а минулого з давноминулим. Історична метода вірно показує внутрішній зв'язок поміж з'явищами в їх розвої, а цим дає можливість судити про причину конечних змін мови та про самий процес цієї зміни. Істоти мови ніколи не пізнаємо, не знаючи історії її.

Основник історичної методи в мовознавстві також був німець, проф. Яків Грім (Jakob Grimm, 1785-1863). Це був учень славного тоді історика права проф. К. Савіньї (Savigny), що й своєму учневі защепив своє велике закохання до історичних студій. Широко освічений, Я. Грім працював у різних ділянках науки, — історії, права, літератури, а також переніс історичну методу й до своїх праць над мовою. Року 1819-го Грім випустив свою відому „Deutsche Grammatik“, а р. 1848-го „Geschichte der deutschen Sprachen“, і ці праці стали основними й епоховими в европейськім мовознавстві. Вплив Гріма на мовознавство був надзвичайно сильний, — по його працях учені звичайно досліджують мову й методою історичною. Сила-силенна прикладів, що їх обіруч подає Грім у своїх працях, стала доброю й родючою заохотою для різних учених аж до нашого часу. Вплив Гріма на слов'янську науку був надзвичайно сильний і корисний, — власне під цим впливом працювали А. Х. Востоков (1781-1864), Ф. І. Буслаєв (1818-1897), Міклошіч, І. Срезневський і ін.

Досліджуючи складню, вчений не може обійтися без історичної методи, бо без історичного освітлення багато сучасних складневих явищ зовсім нам неясні й незрозумілі. Мова безупинно в руху, безперестань змінюється, і в цій зміні правдиве життя її. Зміну форм деякі попередні вчені неправдиво вважали за занепад мови; з історичного ж погляду це якраз не занепад, а розвій вічнозмінної мови. Еволюція мови відбувається невпинно, — змінюються звуки, змінюються форми й складня мови. Але еволюція ця постійно веде до поліпшення мови, як оруддя людського порозуміння. Правда, деякі форми ніби зникають у бігу віків; так, мова болгарська загубила відмінки, мова російська загубила кличний відмінок, багато мов стратили двоїну, супін і т. ін., але від цього соціяльна вартість мови не втратилась ані на йоту, — не втратилась, бо звичайно губиться чи змінюється тільки сама зовнішня форма, а її значення позостається в мові й надалі, переносячись на інші чи змінені форми. Засоби мови, як оруддя порозуміння, з бігом століть не тільки не зменшуються, а навпаки, — збільшуються, бо одні й ті форми легко приймають нові найрізніші значення. Так, із бігом віків загублено в мові відмінок т. зв. відкладання, ablativus, але значення його ані трохи не загублене, — воно перейшло на інші відмінки; загублено форму supinum, але значення перейшло на дієйменника й т. ін. Орудний відмінок має тепер у нашій мові таке широке

значення й виконує стільки найрізніших функцій, що безумовно з бігом віків він сильно розвинувся, хоч форма позосталася та сама. Форма мови пізнається не окремо — з такого погляду історично число форм ніби зменшується, — але тільки в реченні, тільки в контексті, тільки в самій живій мові, а такий погляд показує, що глибина й сила нашої мови все збільшується.

Без історичного освітлення еволюція форм буде нам незрозуміла й неясна, — тільки історична метода надає дослідам складні глибини й науковости. Скажемо, в реченні: *Ой пішла дівчинонька пшениченьки жати* родовий *пшениченьки* буде нам неясний, аж поки не знатимем, що тут *жати* заступило давній супін, що вимагав по собі завжди родового; як бачимо форма супіна давно вже зникла з мови, але складня його позосталася незмінна й тепер. Так само без історичного освітлення буде нам неясне, чому дієйменик грає в реченні ролю йменника; коли ж знатимем, що це колишній іменник, що з часом набув собі деяких дієслівних ознак, справа стане нам зовсім ясна. Отже, сама форма мовна може з бігом віків загубитися чи змінитися, але її значення, її складня звичайно позостається, а це нам наказує досліджувати складню конечно й з погляду історичного.

Не хочу цим сказати, що питання сучасної складні, особливо практичні питання складні літературної мови, без історичного освітлення не можна досліджувати, — досліджувати можна, але багато в такому досліді буде нам темне. Ось тому я не згоджуюсь з останніми твердженнями Ол. Шахматова в його „Синтаксисі“ 1925 р.: „При определении синтактических явлений и категорий — твердить він — нет необходимости справляться всякий раз с вопросом об их происхождении; они должны быть прежде всего определены с точки зрения современного их употребления и значения“ (ст. 74 т. I); також: „Синтактические отношения познаются на основании данных в языке отношений, а не исторических соображений“ (ст.150). Так, сучасну мову треба досліджувати з фактів сучасної мови, — так вимагає метода синхроністична — але глибоко дослідити її життя й долю зможемо тільки методою історичною.

Історична метода в своїй чистій формі вживається не часто, — звичайно бачимо її в сполученні з методою порівняльною; та власне в істоті своїй історична метода є разом із тим і порівняльна. Історично-порівняльна метода надзвичайно поширилась, і нею працюють тепер багато вчених мовознавців. Правда, чистих істориків мови тепер не багато, а в українськім мовознавстві, поза А. Кримським, Є. Тимченком і ін. та нижчепідписаним, й зовсім їх мало. Через це матеріялу для історичної складні зібрано в нас надзвичайно мало, складневого досліду над пам'ятками не робиться, а все це некорисно відбивається на загальному стані наукового вивчення складні.

Скажемо, для складні російської мови силу-силенну історичного матеріялу зібрав був іще Ф. Буслаєв, а тепер над цим багато працює Є. С. Істрина, учениця Шахматова, старанно досліджуючи історію складні. У нас же, на жаль, ціла історична складня лежить іще малоторканим перелогом.

Література. 6. Н. Волковъ: Введеніе въ историческое изученіе русскаго языка, Спб. 1894. Н. К.: Сравнительно-историческій методъ, „Энц. Слов.“ Брокгауза, 1900 р. півт. 61 ст. 328-329. Качановскій П.: Объ историческомъ изученіи русскаго языка, „Учен. Зап. Каз. Унив.“ 1886 р. ст. 388-431. А. Шахматовъ: Буслаевъ, какъ основатель историческаго изученія русскаго языка, „Четыре рѣчи о Ѳ. И. Буслаевѣ“, Спб. 1898 р. ст. 7-16. И. И. Срезневскій: Мысли объ исторіи русскаго языка и другихъ славянскихъ нарѣчій, Спб. 1849 р., вид. 2-е, доповнене 1887 р. 164 ст., рец. Ф. Буслаева в „Отеч. Зап.“ 1850 р. ч. 10. K. Nitsch: O metodę językoznawczą w historji, »Jęz. Polski« 1914 p. т. II ст. 97-110. Е. Будде: Вопросы методологіи русскаго языкознанія, Казань, 1917 р. (Далі буде).

Іван Огієнко.

Артизм творів Степана Руданського.

(Продовження).

7. Епітети, порівняння, тропи, фігури.

Щодо вміння користуватися епітетами, порівняннями, тропами й фігурами, то треба ствердити, що найбільша частина цих стилістичних засобів Руданського нав'язує якнайтісніш на засоби народньопоетичної стилістики та часто їх цілком копіює[1].

І так, найкращі епітети в нього майже всі належать до типу епітетів сталих, традиційних, у народній поезії вже давно вживаних, як напр. лиха орда[2], ворон чорнокрилий[3], білий світ[4], чорний або дрімучий ліс[5], вітри буйні[6] й багато інших. Однак, велика кількість народніх епітетів спричинює часто монотонію, а часом навіть переходить у шаблон повторювання таких епітетів, як біле личко[7], чорні брови[8], кінь вороненький[9], чистая водиця[10], руса коса[11] й ін.

Так само й між порівняннями найкращі та найчисленніші належать до групи порівнянь чисто народньопоетичних або на їх лад витворених. Таке народнє порівняння є напр. вираз: „дід старий, як голуб сивий", ужитий у першій баладі Руданського[12], що він ув останній своїй баладі „Віщий Олег" вже більше самостійно змодифікував у „як молоко сивий"[13], далі: „брови як шнурочок"[14], „жили собі, кохалися, як риба з водою"[15]. Замітне своїм, що на глибоку давнину натякає, інтимним відношенням до космічних явищ, є порівняння в баладі „Розмай", взяте з народньої весільної пісні:

Та на черені калачі
Як сонце яснеє печуться[16].

[1] У творах, взорованих на чужих літературних, романтичних поемах, як напр. „Хрест на горі", „Вечерниці", частинно „Розмай" і ін. більшість стилістичних засобів живцем перейнята з чужих літературних творів, — і це часто зовсім псує естетичне враження.

[2] Твори І. 56 і ін. [3] Твори І. 57 і ін.
[4] Твори І. 57 і ін. [5] Твори І. 57, 58.
[6] Твори І. 57 і ін. [7] Твори І. 68 і ін.
[8] Твори І. 68 і ін. [9] Твори І. 73 і ін.
[10] Твори І. 84. [11] Твори І. 90 і ін.
[12] Твори І. 56. [13] Твори ІІ. 6.
[14] Твори І. 61. [15] Твори І. 124.

[16] Пор. весільна пісня зо збірника Жеґоти Паулі:
Аби був коровай красний,
Як соненько ясний.

Стрічаємо в баладах також порівняння, що навіть своєю конструкцією типово народні; це ті, що обходяться без порівнюючої злучки, а прикладами можуть служити: „На землю деревом звалився"[1], „соколом ступає"[2] і багато інших.

Типова для народньої поезії одміна порівняння, а саме — паралелізм, теж знайшла в Руданського дуже широке примінення, напр. у „Опирі"[3], у „Двох трупах"[4] і б. ін. Далі, вживає поет багато, з народніх пісень у своїй основі перейнятих, порівнянь, де comparatum виступає із запереченням, напр.:

То не місяць, то не сонце
Сходить з-за дубини,
То Івась так виїзджає
До своєї дівчини.[5]

Розуміється, що часто автор, бравши за основу народньопісенні стилістичні засоби, їх модифікував та творив таким способом більш або менш зручні варіянти. Цікавий випадок такої модифікації є обернення порядку в народньому порівнянні „орда суне як хмара". Мабуть на підставі того звороту зроблене таке порівняння у Руданського:

А тимчасом чорна хмара
Як орда збиралась.[6]

Такі самі обставини знаходимо й при тропах та фігурах. На більшу увагу заслугують між тропами евфемістичні образи, як напр. ось у „Опирі", де Івась описує свій гріб таким способом:

В мене хата тепленькая,
Всього їсти - пити,
Їдь зо мною, Ганнусенько,
Будем разом жити.

Далі евфемістично передана Олегові вістка про смерть його коня в поемі „Віщий Олег":

Давно вже білогривий
Гуляє на волі,
Коло Дніпру широкого
На чистому полі.
І вовки його годують,
Птахи доглядають,
Буйні вітри його чешуть,
Дощі вимивають,

[1] Твори І. 59. [2] Твори ІІ. 6.
[3] Твори І. 69, 72. [4] Твори І. 59.
[5] Твори І. 66. [6] Твори І. 60.

І на ньому уже, княже,
Зіллям зелениться
Не зелена паполома —
Зелена травиця.

Для прикладу наводжу, далі, ще романтичну метонімію в „Хресті на горі“:

Снується тихо ясна ніч,
Спливає місяць над горою,
І тисячі на небі свіч
Палахкотять над головою.

Цікаву літоту знаходимо на початку другого розділу „Віщого Олега“:

Ба, надходить і проходить
Не час, не година,
Аж гуляє Олег Віщий,
Гуляє дружина.

З ітеративних фігур на увагу заслуговує апанастрофа в „Опирі“:

Я від рання до смеркання
З коня не злізаю
І біленьких ніжок своїх
З стремен не виймаю.
Ніжок з стремен не виймаю,
Повід не спускаю,
Що день Божий до дівчини
Свої виїзджаю.

Дальша апанастрофа у „Віщому Олегу“:

І говорить: Спи, мій коню,
В мирі та спокою!
Спи, мій коню, у спокою,
Піском засипайся,
Жовтим піском засипайся,
В траву завивайся.

Ця фігура знайшла собі широке примінення головно в ліричних поезіях Руданського, як це вже запримітив Герасименко, називаючи це явище монотоном. Він пише: „Відповідно до свого настрою поет скористовує й монотон, надаючи йому то характеру величности й урочистости („Псалом 136“), то переймаючи його елементом тихого жалю („Моя смерть“), або використовуючи його для передачі суворої непохитности... у вірші „Наука“ в словах батька“.

Руданський зумів дійсно використати цей стилістичний засіб для осягнення естетичних ефектів, — і тільки в одному годі погодитися з твердженням Герасименка, а саме в тому, що в поезії „Моя смерть“ цей засіб робить, мовляв, враження тихого жалю. На мою думку, в цих рядках відчувається, навпаки, незломна віра й упертість сильної волі:

І сніги тоді
Басом кинуться,
І щілки мої
Знов прокинуться,
Знайдуть землю знов,
Знову кинуться,
Найдуть землю знов,
Знову кинуться,
В сотні душ живих
Перекинуться.

Дальше занотовую анафору в „Опирі“:

Ніхто, мила, ніхто, люба,
Тільки твоя мати,
Вона мене напосілась
З світа ізігнати.
Ніхто, мила Ганнусенько,
Тільки твоя тітка:
Счарувала — і я сохну,
Як рутвяна квітка.

Згадую ще, крім того, велику, з народньої пісні перейняту анафору в „Тополі“, циклічне закінчення „Олега Віщого“ і „Хреста на горі“ та цикл в „Опирі“.

Львів. (Далі буде). М. Гнатишак.

Новотвори в сучасній українській мові.

(Продовження).

2. Наросток *-ка*. Цей наросток служить для формування нових слів майже на той сам лад, що й наросток *-івка*. Ці слова творяться здебільша теж від прикметників, при чому прикметник із наростком *-ка* стає йменником, а первісний іменник, що його легко догадатися, відпадає. Навіть і ділянки цих слів подібні до вичислених при йменниках на *-івка*.

а) Школа: нормалка — вселюдна школа (в противенстві до „виділівки“, як вище); горожанка — горожанська школа на Закарпатті, в В. Укр. звали „вища початкова школа“, в Галичині це слово значить теж „громадянка“; здавка — „здавання“, іспит до школи; пленарка — конференція (засідання) усіх членів Учит. Збору; вивідка — вивідівка див. вище — Д. $3/_{35}$.

б) Потяги: сальонка — окремий дуже гарний вагон і потяг для подорожі вищих державних достойників; льокалька — залізниця місцева на побічній лінії; сепаратка — окремий переділ у вагоні, окрема кімнатка в ресторані.

в) Церква: Преображенка — церква

Преображення Господнього у Львові, Нд. 1/35; дев'ятка, дванайцятка — Богослужба о 9. год. вранці (для шкіл), о 12. впол. (для інтелігенції); паламарка — кімната в церкві праворуч великого вівтаря, де порається паламар[1].

г) Військо: стійка — місце, де стоїть варта, рос. постъ, слово приходить уперше в Котляревського, але в нас віджило воно в часі війни; ї́дунка — військова бляшанка на страву; мазе́пинка — шапка Укр. Січ. Стрільців; зубча́тка — зубчаста нашивка на комірі укр. старшини (Календар Черв. Калини).

ґ) Книжка: агітка — агітаційна брошурка[2]; летючка — відозва, прокламація (поль. ulotka).

д) Торгівля: підмі́нка, відмінка, заступка (кави) — те, що має заступити (нім. Ersatz); риківка — совітська казьонна горілка, названа від комісаря Рикова (утвор. Риков+ка = риківська горілка).

е) Усяке: до́відка[3] — інформація (в Укр.); знімка — фотографія, ужив. в Галичині і в В. Укр.; ватиканка — ватиканська марка; вечі́рка — вечірня забава, може з рос. вечеринка, тепер ужив. більше „вечерниці" Д. 3/35; Татарка — Татарська гора в Перемишлі; коминя́рка — тепла зимова шапка Д. 2/35; відпустка з рос. отпускъ.

Як видно з цього перегляду, тут здебільша галицькі місцеві слова, одначе вживає їх наша преса; слів, уживаних у В. Україні, мало: паламарка (рідко), стійка, агітка, риківка, довідка, однокінка. Усі майже йменники на *-івка* й на *-ка*— це concreta, а не abstracta.

Окремий відділ творять іменники, утворені від дієслів на означення чинности, дії при допомозі наростка *-ка*. Їх досить, а вживає їх і преса, і люди в щоденному житті, а саме: трактовка, постановка (п'єси) — трактування, розглядання (питання), ставлення (п'єси); піддержка Д. 1/35, підтримка, підготівка, але це все повстало підо впливом російської мови, а скоріше лексики, що до неї галичани часто звертаються, й не знаючи рос. мови, нераз переконані, ніби це дуже гарні слова. В рос. мові вживають цього наростка часто (нпр. поддержка), а в В. Україні повстають і нові слова під цим впливом, нпр. машиновка — збирання збіжжя машиною[1]. Виняток — добре слово, вживане в нас, „пошуканка" — пошукування Д. 1/35.

В останньому часі, за великоукраїн. впливом, викидають у нас такі слова й на їх місце творять віддієслівні йменники від чистого кореня (але приросток тоді є), нпр. „підтрим" Д. 174/34, або складають нові слова з наростком *-а* (бо чисті дієслівні йменники в нас уже не подобаються), нпр: настанова (наставлення), підготова Д. 289/34, 1/35, прослава — прославлення. З інших іменників із наростком *-а* відмічу ще два: установа (інституція, рос. учрежденіе), що, будучи льокальним словом (звичай, постанова, умо́ва), здобув собі загальне значення, і „влуча" — мета, кружок до влучання, стріляння Д. 22[2].

Посереднє становище між конкретними йменниками на *-ка*, та дієслівними займають ось ці нові слова: підвишка, знижка, здавка, бо вони означують первісно чинність (дію), а саме—підвищення, зниження, здавання, а далі мають і більш сконкретизоване значення: підвищена сума, платня, знижена ціна, посвідка зниження, іспит, що при ньому здаємо. Слова „підвишка" й „знижка" повстали без сумніву під польським впливом: podwyżka і zniżka, й може тому й у нашій пресі й у літературних творах пишуть нераз хибно „підвижка".

Зовсім належне місце між іменниками з нар. *-ка* займають іменники, що означують становище й заняття, працю жінок, утворені від чоловічих іменників

[1] І. Микитенко: Вуркагани. ДВУ. Харків, 1928, ст. 398. Далі цитую цей твір скорочено: *Мик*.

[2] Аркадій Любченко: Буремна путь. Оповідання. ДВУ. 1927, ст. 83. Далі цитую скороч. *Любч*.

[3] А. Лейтес: Силуети Заходу. Харків, 1928, ст. 27. Далі цитую скор. *Лейт*.

[1] Див. про це цінну статтю А. Вовка: Наросток *-ка* в дієслівних іменниках, „Збірник секції граматики української мови", Київ, 1930 р., ст. 115-140.

[2] Цитати з „Діла" й „Свободи" за 1922 рік і „Громадського Вістника" з 1923 р. цитую в скороченні без чисел, тільки подаю рік, а саме: 22 = 1922, 23 = 1923.

цього самого кореня, нпр.: учителька (чол. учитель), чужинка (чол. чужинець), молочарка й ін. В сучасній укр. мові бачимо зусильну й виразну тенденцію творити окремі слова на жіночі nomina agentium, і це явище, як думаю, зв'язане з великою й активною ролею сучасного жіноцтва (в часі війни й по війні). Тому повстають жіночі йменники, а деякі з них видаються доволі дивними. Виписую замітніші: майстерка — жінка-майстер, мистець[1], послідовка — послідовна жінка Жорна ч. $13/_{34}$, ремісничка — жінка-ремісник Д. $331/_{34}$, дозирачка — наглядачка, з поль. dozorczyni[2], піклунка — що піклується про кого[3], санаторка—завідувачка санаторії (Лейг. 139), санітарка — доглядачка хорих (так перекладено польське „pielęgniarka“) Д. $345/_{34}$, свідка — жінка-свідок Кол. 39, юнка — молода дівчина, юначка Мик. 6, 226, Гол.

Все це слова нові, між ними оригінальні й смілі неологізми з В. України, деякі штучні (послідовка), інші невдатні (дозирачка), одне слово не має свого відповідника в чол. роді (піклунка).

Взагалі намагання докладно відрізнювати й відзначувати жіночі йменники, т. зв. nomina agentium, дуже сильне в сучасному словотворенні, але це натрапляє на деякі труднощі, бо хоч україн. мова має багато наростків на означення заняття жінок і їх становища до чоловіків (-иня, -иця, -ха, -уха, -аля, -ка, -иха, -ина, -иця), одначе часом важко їх творити, й тому люди звертаються до інших мов, перш за все до знаної в нас польської мови. В нас ще досі нема слів жін. р. від слів: мистець, борець, ловець, мисливець, знавець. Від інших творять уже невдатні спроби, а саме: стрілкиня Д. $276/_{34}$, пол. нар. -ini, вже краще було б „стрілйця“, жрекйня Д. $285/_{34}$, хоч є в нас своє слово „жриця“[1] (Шевченко, рос. жрица), пророкиня Д. $348/_{34}$ з пол. prorokini, а в нас „пророчиця“ Гр. Гол., вкінці, що вже дуже разить, „виконавчиня“ — жінка, що виконує, виконниця Д. $331/_{34}$. Нар. *-иня* маємо в слові „монахиня“ — черниця Д. $5/_{35}$. Навіть жіночий іменник, що його легко створити від чоловічого, а саме член*ка* — жінка-член С. 22, у нас хибно перекручують на „членкиня“ (поль. członkini) і „члениця“, подібно як замісць правильного „посолка“ кажуть „послиця“.

Закінчуючи йменники з наростком *-ка*, завважу ще одно, а саме: назви правописів і абеток утворені на той сам лад з наростком *-ка:* кулішівка, желехівка, драгоманівка, „ярижка“, а тепер часто згадується „латинка“, що замісць неї Проф. Сімович уживає „латиниця“ Д. $5/_{35}$.

Перемишль. (Далі буде). Євген Грицак.

[1] Проспер Меріме: Коломба, перекл. за ред. А. Ніковського, Київ 1927, ст. 31. Далі цитую це скор. *Кол.* У Галичині це значить „столярська праця“.

[2] А. Толстой: Відродження, в 3 томах. Переклав В. С. Львів 1901, ст. 3. Далі цитую це в скор. *Відр.*

[3] „Український Бескид“ ч. 27, 1934 р. Далі цитую це скор. *УБ.*, а побіч цього число й рік у скороч. (34=1934).

Сучасна українська літературна мова.

Присвячую українським письменникам, поетам і робітникам пера.

II.

Заприкметниковані дієприкметники.

Давня українська мова була рясна на різні дієприкметникові форми, цебто мала їх усі, тоді відо́мі. Але з бігом часу в українській мові сама будова речення так істотно змінялася, що дієприкметники стали нам непотрібні, чому вони вбільшості згодом завмерли й змінилися на прості прикметники. Ці заприкметниковані дієприкметники надзвичайно часті в живій народній мові; треба тільки пам'ятати, що їх уживаємо виключно як прикметників, без жодного дієслівного забарвлення.

У старших письменників нові заприкметниковані дієприкметникові форми вживаються ще навпомацьки, — нечасто й несміло, — їх охотніш оминається. Навпаки,

[1] Б. Д. Гринченко: Словарь украинскаго языка, том I-IV. Київ 1907-1909. Далі в скор. *Гр.*

в новій літературній мові вживається цих форм сміло й часто, що й бачимо в „Місті“ В. Підмогильного; в Черкасенковім „Дон Хуані“, творі високого стилістичного викінчення, їх значно менше.

Нові письменники вільно вживають зприкметникованих дієприкметників, навіть на *-щий*, *-чий*, *-мий*, але тільки як прикметників, цебто використовуючи ці форми як оздобні епітети. Справді, зприкметникованих дієприкметників у нашій мові тепер надзвичайно багато, значення їх найрізноманітніше, а тому добрий стиліст мусить відповідно й повно їх використати, як це побачимо далі. Але вживаймо ці форми тільки за добрі оздобні епітети, напр. у Приказках Номиса ч. 1513 читаю: Голь н е щ а д и м а, але в жаднім разі не за дієприкметники; не можна сказати: Гроші, не щадимі сином, хутко пропали.

Коротенько опишу тут усі зприкметниковані форми за порядком.

1. Дієприкметник т е п е р і ш н ь о г о часу діяльного (активного) стану колись закінчувався на -щий, *-щий*, але наша мова дуже давно змінила функцію цієї форми, — ми її тепер передаємо через *що*, *хто* напр. замість „просящому дай“ кажемо: „хто просить, дай“. Самі ж форми на *-щий* позостались у нашій мові, але всі перейшли на прикметники, цебто зприкметникувалися. У старанних сучасних стилістів цих форм, як прикметникових епітетів, завсіди вельми багато, що бачимо і в Підмогильного. Напр.: Котився віщим дзвоном 66. Ненависть гнітуща 83. Почував гнітущу самотність 195. Місця гулящого (= вільного) не стало 18. Живе у гулящій в літку кімнаті 24. Перед ним був цілий тиждень гулящого часу 93. В нього тиждень гулящий 41. Тільки хвилина гуляща, так і читаю 81. Дотик її руки живущим огнем проймав йому кров 23. Живущі соки 93. Живуще купання 120. Від живущого клопоту 131. Кричущий безлад 130. Я не курящий 13. Мертвущий холод 150. Ниви минущого існування 182. Причини минущі 184. Чуттьові перемоги надто минущі 203. Дрібниці минущі 148. Минущого існування 159. Голіруч билися з невмирущими вітряками 50. Невмирущого чуття 164. Невсипуще бажання 121. Охоплений підступом всепалющої ненависти 57. Плодюща земля 166. Творчість є річ посидюща 184. Змінено непутящого агронома 17. Смоктуще зневілля 23. Смоктущу турботу 97. Сцілюща вода 221. Відчуття було сцілюще 231. Танущий туман 94.

У старших письменників цих форм не багато, хоч жива народня мова переповнена ними. У Черкасенка читаємо: Гулящих дівчат 71. Сущий скарб 73. На сон грядущий 32 і т. ін.

Але ще раз: уживаймо форм на *-щий* тільки як прикметників (оздобних епітетів), а не дієприкметників.

2. Давні дієприкметники на *-щий* рано змінилися фонетично в нашій мові на *-чий*, і пережили ту саму долю, що й форми на *-щий*, цебто зприкметникувалися. Цих прикметників на *-чий*, як добрих оздобних епітетів, в „Місті“ дуже багато, як і в живій нашій мові. Напр.: Гнітючу відразу 184. Він такий знаючий 6. 23. Любов серед квітучих гаїв 163. Миготюче каміння 30. Палючою жадобою 74. Може рік неписучий 168. Повітря лилось по жилах п'янючим чадом 65. П'янюче задоволення 114. П'янюче передчуття 201. Осяяних разючими ліхтарями 30. Разючої пестроти 92. Разючих противенств 102. Рятівничий пояс 186. Співучий рій 171. Нестерпучий гніт 57. Сміх був нестерпучий 58. З нестерпучою жагою 75. Лекції зробились нестерпучі 191. Гнітила нестерпучим брязкотом 233. Жінка з тремтючими руками 26. Разки світючих вітрин 30.

Давнє „сміющийся“ В. Підмогильний віддає як с м і ю ч и й: Вся душа його займалася нестримною ворожнечою до цього бездумного, сміючого потоку 29. Це вона, його сміюча Мусенька 91. Сміюче лице 136. На сміючих обличчях 200. Із сміючого тону 214. Калюжи зими, розтопленої сміючим сонцем 221. Мила, сміюча подруга 229.

Те саме і в мові С. Черкасенка, але в багато менших розмірах: Не спускаючи з неї жагучого погляду 16. Нерішуча постать 12. Сліпуче сонце 40. Рішуче хоче зійти 12 і т. ін.

Пам'ятаймо тільки, що форм на *-чий* не можна вживати з дієслівним значен-

ням, бо це буде проти духа нашої мови. В жодному разі не можна писати так, як це звичайне в Галичині: Дим з погасаючої ватри, але: дим з ватри, що погасала.

3. Мова не губить своїх форм безслідно. Функцію давніх форм на *-чий*, що в нашій мові зникали, прийняли інші форми, а головно прикметники на -ливий, -льний, -ний, -кий.

а. Прикметники на *-ливий* добре передають функцію дієприкметників на *-чий*, напр. у „Дон Хуані“ С. Черкасенка маємо: Очей твоїх мінливих грань 16. Глянувши проникливим поглядом 55. Шанобливо вклоняється 59. Дбають запопадливо 88. Запобігливо 54 і т. ін.

Частіше це в „Місті“: Запобіжлива відповідь 199. Дивився вибачливіше 10. Грайливо кокетуючи 167. Довірливу жертву 209. Почав задумливо колупатись 181. Мінливим килимом горіла низина Подолу 42. Мінливим добродієм 186. Під мінливим небом 188. Вони невимогливі 190. Запитливо глянув 146. Вдивлявся допитливо 213. Запитливо глянув 225. Додала заспокійливо 240. Настирливим покликом 184. Хапливо перебирав причини 150. Хапливо випивши шклянку чаю 210.

б. В новій українській літературній мові дуже цікаві форми прикметників на *-льний*, найчастіше на *-альний*. Це зовсім нові форми в нашій мові, до останньої революції мало знані,—в „Дон Хуані“ їх, напр., нема. Прийшли вони до нас чи не з польської мови, і тепер сильно ширяться, добре й достотно замінючи невживані форми на *-чий*. Звичайне значення цих форм активне (див. „РМ“ 1933 р. ст. 131-134), але не рідке й пасивне. В. Підмогильний залюбки вживає цих форм: Благальним поглядом 216. Скинувши вінчальну фату 93. Привітальних слів 26. Споглядальний настрій 141. 163. 219. Пройшли приймальну комісію 20. 21. Повчально розтлумачив 175. До повчальних розділів 73. Чоботи непромокальні 79. Прощальний жаль 210. Навчальні плани 76. Навчальної системи 26. В театрах у курильній залі 195.

в. Прикметники на *-ний* по приголосній так само добре замінюють стародавні форми на *-чий*. Значення—активне або пасивне. Від 1920 р. ці форми ширяться в нашій мові все більше та більше, а деякі письменники творять їх надзвичайно влучно. Ось трохи прикладів із „Міста“ В. Підмогильного. Наявність була йому збудни́м (= що збуджує) осередком 103. Під збудни́м світлом червоної лямпки 215. Кімната повита збудни́м духом жіночого мешкання 154. Здійснюючи непоборні завдання 126. Непоборна сила життя 142. Непоборна цікавість 146. Обернулась у непоборну потребу 151. Став довідною книжкою подій 76. Владно тримала його на віддалі 128. Спинити потік із тріснутої водогінної труби 66. Борис такий упертий, незговірний буде 250. Журний погляд 179. Хлопець ішов, визивно піднісши голову 114. Потиск був визивний 213. Небагато слів цілком приймовних 118. Керівної роботи доручити їм не можна 175. Кличнa (= що кличе) усмішка 200. Головокрутне літання 55. Жінки годяться тільки на помічну працю 175. Непереможний нахил аналізувати 33. Жити людина неспроможна 71. Дощ неспроможний був залити жаги 127. Стомлена душа неспроможна нести тягарів 173. Увічнити його не спроможна 159. Принадна гармонія 177. Невпинні заводи 189. Все життя — тільки неспинний потяг 37. Відпорна точка 33. Дрібниці виправні (= що їх можна виправити) 148. З участю всеправного артиста 64. Відчуття було невисловне 231. Саморобна етажерка 24. Накупчити достатню кількість фактів 80. Вигадати достатню причину 83. Мусів мати достатню підставу 97. Достатня причина 205. Олівець висувний 167. Підлягаючи діянню всеосяжних законів 125. Невтишна жадоба знати й розуміти 195. Шлях почав здаватись йому надто втомним 98. Відчув глибоке, втомне полегшення 118. Нестримні жалі 72. Повні нестримної сили 130. Набуває притяжної сили 85. Тіло притяжних властивостей не втрачає 124. Неперехідні мури 179. Його вибаганки були невичéрпні 66. Джерело невичéрпне 184. Невичéрпний жаль 209. Невичéрпне тепло 247 (але: Ця ділянка для нього ви́черпана 166. Щось неви́черпане лишилось ще в його душі 206).

У старших письменників цих форм зовсім мало, чому й С. Черкасенко вживає їх не рясно: Принаду необо́рну 60. Нестри́мний хід 61. Розва́жні міркування 62. Жартівний настрій і т. ін. Рвійно (у В. Підмогильного: рвачко) випростується 41. Серце лине так рвійно 96. Розіта рвійно 101.

г. Не часті прикметники на *-кий* теж заступають форми на *-чий* (або *-ливий* і ін.). Так, у С. Черкасе́нка знаходжу тільки: П'янке́ вино 39. П'янке коха́ння 112. Але молодше покоління сміливіше і в цих формах; в „Місті" маємо: Зайнялись безліччю ворушких світляків 149. Обличчя нервове й ворушке 159. Гладив витке волосся 136. Рвачких рухів 15. Підвести стійку економічну базу 192. По шелесткому піску 188. Шелестка стерня 245.

4. Діяльні (активні) дієприкметники минулого часу закінчувались удавнину на *-вший*, *-ший*. Ця форма зовсім зникла з нашої мови, але її функція перейшла на описову форму: не кажемо „оставших", але: „що осталися". Саму ж цю форму заступили в нас прикметники на *-лий* і добре замінюють її. В живій мові форми на *-лий* дуже часті, чому вони добре відомі й нашій літературній мові. Так, у С. Черкасенка вони не рідкі: Остовпіло стежить 17. Поглядаючи на новоприбу́лих 75. Очищаючи душу загру́злої в гріхах відьми 44 і т. ін.

Але молодше покоління просто кохається в цих живих формах, чому такі часті вони і в „Місті". Напр.: Під збадьорілим промінням 199. Під владою своїх пobляклих мрій 11. Відкинув з чола нависле волосся 14. Зів'ялими пелюстками 215. Пірнув в загуслу калюжу 67. Розквітлого дотику вуст 138. Злеглий сніг 93. Ідучи знелюднілими вулицям 144. Померлого від власної руки 27. Вже померлого 186. Завмерлого спокою 188. Свідок минулого 199. Минулі радощі 201. Зниклий шлях 5. Занімілий біль 74. Занімілі руки 151. Потяг знияковілого Степана 25. Підупала енергія відродилась 100. Припалої порохом 134. Запізнілі ділки 29. Заснулий двір 61. Заснулими вулицями 209. Заснулий фонтан 151. Жінка з висохлим обличчям 26. Вицвілі штани 7. З почервонілим обличчям 116. Чулий до кожного подиху 54.

5. Дієприкметник пасивного (переємного) стану теперішнього часу вдавнину закінчувався на *-мий*. Ця форма зникла з нашої мови, а функції її перейшли почасти на форми на *-ний*, почасти на інші форми. Слова на *-мий* геть чисто зприкметникувалися, і як прикметники не рідкі в живій і літературній мові. Напр. у „Дон Хуані" маємо: До брами недовідо́мого нікому раю 60. Вона живе в недовідо́мім „буду" 63. В „Місті": Без видимої мети 200. Невиразимим болем зринув спогад 62. Всевідомий акробат 63. Було в обох їх щось невситиме 238. До всього почував невситиму цікавість 195. Життя терпиме тільки тоді ... 194.

6. Тільки дієприкметники пасивні часу минулого на *-ний* та *-тий* незмінно позосталися в нашій мові від давнини. Вони дуже часті й звичайні, а тому розповідати про них не буду (див. „Рідне Писання І § 201). У Підмогильного, як і в кожного письменника, їх повно: незбагненою загадкою 170, Пахощі бачених садів 126, Бачені постаті 209, Поїдені червою двері 11, Вироблений віл 173, Ніч бренить неспійма́ними шепотами 126, застелене 177, простелений 214, Дріж застояного механізму 183, Переживав хвилини незатьмарені 55; обернутої 143, зігнуті 146, обгорнутої 214, покинуту 134, покинуті 142, покинутого 152, прикутий 149, заллятої 146, в розстібнутій сорочці 210, стрінутих 209, присунуті 213 і т. ін. Часом подвійні форми: одягнений 137, одягнених 182 і одягнута 214.

У С. Черкасенка: Врода неба́чена, незвідана 40. Незгоєна болячка 72. Лаура розпромі́нена 112, з гордо підне́сеною головою 57 і т. ін.

Пам'ятаймо, що дієприкметники на *-ний* у нашій мові ніколи не вживаються в скороченій (іменниковій) формі; навпаки, — в мові російській скорочена форма їх звичайна. Ось тому намагання деяких письменників уживати дієприкметників на *-ний* без *-ий* вважаю противним духові української мови, бо цього не знає ані жива наша мова, ані твори старших письменників. Так, пишуть ча-

сом: виплекан, викохан і т. ін. Уважаю ці форми за архаїзми-русизми, в сучасній мові недопуще́нні, треба: виплеканий, вихований і т. д. (Далі буде).

Іван Огієнко.

Наша твердиня.

Поема.

3. Пора остання.

(Пророк прийшов).

Село́. Хати́. Так ти́хо-ти́хо...
По вікна стіни замело́...
Мов чо́рна смерть, нево́ля й ли́хо
В хата́х убо́гих залягло́...

Ані просвітку... Де ж обно́ва?..
Поко́ра... бе́зум... забуття́...
І тільки ча́сом рідна мо́ва
Озве́ться в ко́гось до життя́,

Як крик нестри́много проклят́тя
У ца́рстві ра́бства і терпінь,
Як іскра зга́слого бага́ття,
Що бли́сне на́гло в далечінь...

Та де ж той Д у́ ж и й, що в пожа́ри
Розідме іскру, збу́дить дух,
Розіб'є сну важкі прима́ри
І во́лю пу́стить в чин і рух?...

. . . .

І Він прийшо́в з тим ча́ром сло́ва —
П р о р о́ к жада́ний, чарівни́к, —
І полила́ся рідна мо́ва,
Як з гір стрімки́х прудки́й потік.

З раме́н натру́джених схитну́вся
Поко́ри й ра́бства да́вній хрест,
І крик терпіння оберну́вся
У ще нечу́ваний проте́ст...

Усе, назби́ране віка́ми, —
Нена́вість, зло́бу, лю́тий гнів, —
Наро́д, розіп'ятий, приспа́ний,
У рідну мо́ву перели́в.

І, запаливши дух змага́ння
Огнем всетво́рчим і живи́м,
Готує суд... Пора́ оста́ння, —
І вда́рить грізно ка́ра-грім!..

12. II. 1935. С. Черкасе́нко.

»Приго́ди молодо́го ли́царя«.

Ури́вок з рома́на.[1]

Ори́ся була́ в заміжньої сестри́, що жила́ недале́ко від коза́цького у́ряду. Вона́ все ба́чила, але́ так, що Павло́ не запримітив її. Тепе́р верта́лася додо́му, на передмістя, вра́жена, заду́мана.

Різнорідні почува́ння боро́лися в ній і сповня́ли ду́шу яко́юсь незрозумілою триво́гою.

— „Що таке́? — ду́мала собі, доглу́пуючись до причи́ни свого́ химе́рного на́строю, — сват він мені, чи брат, що й з ду́мки не йде?..“

Про́бувала ду́мати про щось інше, але́ велете́нська по́стать парубкова живо́ю стоя́ла в не́ї пе́ред очи́ма з його́ безхи́трою дитя́чою у́хмилкою та великими, до́брими ка́рими очи́ма. Згада́вши, як покоти́лися на всі бо́ки від його́ ду́жого ру́ху лейстровики́, посміхну́лася, а впійма́вши себе́ на цьому́, розсе́рдилася сама́ на се́бе:

— „Ото́, чи не ли́цар!.. Ведмідь, вайло́... Он ті... січовики́.. Зо́всім щось інше...“

В Ори́синій уяві ра́птом ви́ріс бра́вий, як намальо́ваний, січови́й ли́цар у дорого́му черво́ному жупані з вильо́тами: черво́ний же таки́ шовко́вий по́яс обхо́плював тісно могу́тній, але́ гнучки́й, пружни́й стан; чо́рні, як во́ронове крило́, ку́чері накрива́ла зсу́нута набакир ша́пка, облямо́вана дороги́м ху́тром, з перехре́щеним срібним пасама́ном де́нцем; жо́вті... ні, кра́ще теж черво́ні сап'я́нці з срібними підківками; при бо́ці — кошто́вна ша́бля, цяцько́вана, аж ся́є самоцвітами. А сиди́ть ли́цар на баско́му ру-

[1] Подаємо тут, як взірець сучасної літературної мови, уривок із нового, ще недрукованого, романа одного з першорядних наших стилістів — С. Черкасе́нка. Наголоси поставив сам автор, — вони скрізь щиролітературні. Ред.

макóві воронóму в золотíй збрýї, нóги в стремéна срíбні, однóю рукóюповóддя дéржить, другóю в бік узя́вся, — сидúть, пúшний, велúчний, дúвиться ласкáво на нéї, а під чóрним молодúм ýсом прóмінем грáє... дóбра, дитя́ча ýхмилка... вже чомýсь знайóма Орúсі...

— „Пху, марá! — трóхи не скрúкує дíвчина, — та це ж Павлó... Чи не лúцар!..“

Вонá прúзро надимáє губеня́та й прискóрює ходý. Як вонá забарúлася через тóго ведмéдя, а спитáти — чогó стоя́ла? Не бáчила дúва... Вже смéркло зóвсім. Дóсі нéнька тривóжиться та виглядáє.

На зáході краєчок нéба ще жéврів узéнькою смýжечкою, але на тéмному склепíнні вже закомашúлися зіркú, все ясніші на схід. Владкúня ніч повільною ходóю насувáлася на зéмлю.

В хаткáх подéкуди світúлося. Чáсом сям-там гáвкне знечéв'я пес; у сусíдньому дворí здивóвано обізветься до ньóго дрýгий, гéйби спитáє чéрез паркáн абó пліт — чогó тобí? — і знóву вýлиця тúха в своïх зелéних садкáх. Тíльки здáлеку, з міста, долітáє лéдве чýтний брéнькіт струн та глухé гýпання бýбна... Десь запорóжці ще не вморúлися гуля́ти.

Чудні вонú, ці січовикú. Немá - нема, а то рáптом де й візьмуться — і загудé місто козáцьким п'я́ним гóмоном, пісня́ми та музúкою, застугонúть земля́ від тáнців, річкáми поллéться оковúта, медú, пúво, заряхтя́ть головні вýлиці червóними кармазúнами, срíбною та золотóю збрóєю, затрясéться пархáта жидовá і з ля́ку і з несúтої хтúвости, а нáдто колú якúйсь отакúй брáвий козарлюга та в зáпалі від бýйного хмéлю розстібнé свогó червóного чи сúнього жупанá, розперíже шкуратя́ного чéреса з червíнцями, підніме й потрясé ним усю́ди над пейсáтою головóю: аж ярмýлка йомý, жидю́зі, на потúлицю зсýнеться, й óчі засвíтяться, як у котá, й гýби затремтя́ть, як у пропáсниці, а сéрце мáло не вúскочить од зáхватної побóжности пéред пóвним ще чéресом; скáже козáк: упадú навкóлішки й цілýй кудúсь там, дам червінця! — і пáдає Юда й цілýє, абú тогó золотóго та переманúти з козáцького чéреса в засмальцьóвану, смердю́чу жидíвську безóдню кишéню. А січовúк гуля́є дáлі, пóки в чéресі бряжчúть. Міщáни тíльки посміхáються та гóловами похúтують, парубкú від зáздрости чýхають чубú та літáють мріями за січовикáми, а жінкú, молодúці та дівчáта хóдять самí не своï.

— „І що вонó за люди, — дýмає Орúся, — нíби ж теж козакú, та не ті... Лейстровúк наш немóв би зв'я́заний, все рóбить на накáз, і гуля́є, мáбуть, із дóзволу. А січовúк — орéл, вітер степовúй: літáє, де схóче, гуля́є, колú схóче, а віється, кудú схóче. Ні впúну йомý, ні заборóни. От, кáжуть тíльки, що до жінóк та до дівчáт йомý зась... А чогó б, сказáти? Зарíк даю́ть, чи що?“

Замріялася Орúся й не чýла позáд сéбе бúстрої козáцької ходú. Та й те, що козáк пильнувáв ступáти безшýмно й шáблю придéржував рукóю, щоб не бряжчáла.

— Добрúвечір, біля́вко! — промóвив стúха, наздоганя́ючи.

Здригнýлася від несподíванки й стáла ні живá, ні мéртва. Озирнýлася з óстрахом. Побáчивши січовикá, хотíла бíгти, алé нóги, як не своï.

— Оцé дóбре, що не тікáєш, — підступúвши блúжче, прáвив козáк. — Не люблю́ вганя́ти пішакá, а коня́ в заïзді лишúв. І дóбре зробúв, а то тупотня́ву на всю вýлицю зчинúв би, а це не до шмúґи. Всіх псів побудúв би...

Поки він отак-ó балáкав, Орúся потрóху отя́милася, хоч ізлéгка ще трепетáла тíлом, як спíймана птáшка.

— А чогó... чого тобí, козáче, від мéне трéба? — насмíлилася нарéшті. — Чи ж пристáло гóрдому лúцареві серед нóчі за бíдною дíвчиною вганя́ти, немóв якóмусь ледацю́зі з нáших міщухів? Чи на слáвному Запорíжжі у вас цьогó звичáй велúть?..

Козáк засмія́вся, блúснувши в тéмряві бíлими, як гуся́, зубáми. Цей сміх нíби ося́яв йомý лицé, і Орúся загля́діла й йогó пúшного руся́вого вýса, й велúкі ясні óчі, й гáрного, як вúточеного, прямóго нóса під густúми бровáми.

— Без ножá зарíзала, — озвáвся жартівлúво, — без кýлі поцілила в самісень-

ке сумлі́ня! І не зна́ю, що мені́ тепе́реньки роби́ти: і Ма́ти Січ дорога́ і ти, моя́ го́рличко...

— Ого́! вже й го́рличко...

— ...доро́жча мені́ за все на світі... Як поба́чив тебе́, коли́ ти го́рдою па́вою прохо́дила поуз Ле́йбину корчму́, то відто́ді й світ мені́ немилий став без те́бе: прослідив тебе́ аж до яко́гось дво́ру на майда́ні, крадькома́ любува́в на те́бе, коли́ ти з яко́юсь молоди́цею диви́лася на те́є видо́вище біля коза́цького у́ряду, почека́в, по́ки звечоріло зо́всім, і ти верта́лася додо́му, та й не зміг себе́, щоб не піти́ за тобо́ю. Отже, хоч за мою́ терпели́вість не проганя́й мене́, дівчи́но люба... Скажи́, як зву́ть тебе́?

— Зна́єш що, великотерпели́вий коза́че, — зо́всім уже сміливо й впада́ючи йому́ в мо́ву, відповіла Ори́ся, — труди́ твої спра́вді заслуго́вують нагоро́ди, і я пе́вна, що ти її таки́ діста́неш, верну́вшись на Січ, коло стовпа́ з кия́ми. А тепе́р проща́й, верта́йся кра́ще до товари́ства...

Вона́ ле́гкою са́рною стрибну́ла че́рез перела́з у двір. Із ха́ти ри́пнули две́рі.

— Добра́ніч, коза́че! Чого́ ж ти стої́ш?...

— То ти, Ори́шко? — почу́лося від ха́ти. — З ким ти там, — з Павло́м?

— Та тут мені́ пеня́, не́нечко, — не зна́ю, що й ді́яти...

— Ой, ли́шечко! яка́ пеня́?..

З те́мряви ви́йшла по́стать пристаро́ї жінки й підійшла́ бли́жче.

— Запізни́лася я тро́хи в Ка́трі, не зчу́лася, як і сме́ркло... Біжу́ чим-дуж додо́му, та й не туди́ то, що за мно́ю в те́мряві... хто б же ви ду́мали?...

Ма́ти підійшла́ до пло́ту бли́жче й намага́лася розпізна́ти те́мну по́стать коза́кову коло перела́зу.

— Чаба́н, чи що, в сіряку́?

— Де пак чаба́н, ма́мо! — регота́ла Ори́ся, — запоро́жець.

— Січови́к?! — зжахну́лася стара́. — Свят, свят, — перехристи́лася вона́. — Чого́ йому́?

— А о́тже спита́йте!... Ув'яза́вся та й уже́... Я йому́ — відчепи́сь, коза́че! а він мені́ — і ська́, і така́, й го́рличко, й люба... Та ща́стя моє́, що забала́кав аж коло на́шого дво́ру...

— І не со́ром тобі́, коза́че, — зверну́лася ма́ти до січовика́, — чіпля́тися до бі́дного, безоборо́нного дівча́ти?.. А ще зап...

— Та хоч ви, паніма́тко, не сповіда́йте, — озва́вся коза́к, — ви́сповідала до́бре й без вас ва́ша недоти́ка...

— І до́бре зроби́ла!..

— Кра́ще покладі́ть таку́ ми́лость і дозво́льте за́втра прийти́ до вас по-до́брому в го́сті та...

— Що?!.. в го́сті? — аж скри́кнула мати. — Та ти що собі́, степови́й ве́прю, гада́єш — що в ме́не не че́сна госпо́да, а жидівська корчма́ з дівча́тами?! А бода́й ти не дожда́в!.. Ходи́ в ха́ту, до́чко! наслу́хаєшся тут...

Стара́ вхопи́ла доньку́ за ру́ку й потягла́ до ха́ти.

— Та почека́йте ж, паніма́тко,— да́йте сло́во сказа́ти! Я ж...

— Не хо́чу чека́ти, не хо́чу слу́хати! — чу́лося від ха́ти. — Йди геть під три ві́три, звідки прийшо́в!...

(Кінець бу́де).

С. Черкасе́нко.

До українського Вчительства.

Дирекція В. П. У. В., лютий, 1935. До всіх Відділів „Взаїмної Помочі Українського Вчительства“ в краю в справі передплати українського журналу мовознавства „Рідна Мова“.

Уже третій рік виходить у Варшаві за редакцією проф. д-ра Івана Огієнка науково-популярний місячник, присвячений вивченню української мови — „Рідна Мова“.

Журнал цей призначений у першу чергу для найширших шарів українського вчительства всіх ступенів і щаблів шкіл та виховних установ. „Рідна Мова“ положила дотепер величезні заслуги для вивчення української літературної мови. Вона очищує цю мову, встановляє наукові основи для складні, стилю й загально-українського правопису. Найвидатніші українські вчені працюють у „Рідній Мові“ та

підносять її на високий рівень. Сьогодні ми починаємо вже майже всі (преса, видавництва й т. д.) писати літературною мовою. Заслуга в цьому „Рідної Мови“. Ще кілька літ праці цього журналу — і гасло загально-української літературної мови й одного всеукраїнського правопису стане цінним духовим добром цілого українського народу на всьому світі.

На жаль, „Рідна Мова“ матеріяльно незабезпечена. Вона втримується тільки з передплати, а ця передплата така бідна, що журналові грозить упадок. Було б це велике нещастя для культивізації нашої літературної мови.

Товариші й Товаришки! Не допустім до цього. Підтримаймо нашу „Рідну Мову“ масовою передплатою. Вона призначена в першу чергу для нас.

Кожний Відділ В.П.У.В., кожний член В.П.У.В. повинні безумовно передплачувати й пильно читати „Рідну Мову“. Присвятіть цій справі спеціяльну увагу на одній із чергових сходин! Сповнім свій патріотичний обов'язок у ділянці української літературної мови!

Умови передплати й адреса видавництва подані в нас у кожному випуску „Учительського Слова“ та „Шляху виховання й навчання“.

Львів. За Дирекцію В.П.У.В. Андрій Зелений в. р. Денис Петрів в. р.

P. S. Уважаємо за свій приємний обов'язок найсердечніше прилюдно подякувати Високодостойній Дирекції В.П.У.В. за ту високу оцінку „Рідної Мови“, що Дирекція зробила в своїм обіжнику до всіх Відділів В. П. У. В. Така оцінка надає нам сил та енергії й далі працювати для збільшення культури нашої літературної мови. Віримо й сподіваємось, що за допомогою Вчительства праця „Рідної Мови“ могла б легко побільшитись і піти вглиб нашого широкого громадянства й притягнути й його до цієї величної й корисної праці. Редакція.

Психо-фізіологія мови.

(Докінчення).

Осередок рухів письма, тобто експресійного виду графічної мови, також осередком Екснера (Exner) називаний, знаходиться в тій околиці мозку, де примістились осередки рухів усіх наших частин тіла, й тому ми можемо писати не тільки рукою, але й ногою, устами і т. д. Подібно як зоровий, так само осередок Екснера може усамостійнитись від інших, і навіть випередити їх у своєму розвитку. Одначе ця самостійність та випередження мають свої границі, і звичайно дають у висліді тільки те, що дана особа зуміє легше висказати свої думки тоді, коли їх пише, а ніж звуковою мовою, а дехто так само скоріш учиться чужих мов, правопису, чи взагалі чогонебудь тоді, коли в поміч покличе писання. Головно в більшості малих дітей пам'ять рухів далеко живіша й триваліша, як зорова та слухова, і тому в них осередок рухів письма сповняє не тільки експресійну ролю мови, але й аперцепційну. Таку саму, тобто подвійну ролю бере на себе в декого осередок Брока. Часто стрічаємо особи, що люблять вчитись, читаючи голосно. Звичайно вони чинять це тому, що краще запам'ятають, коли чують виклад, а не тоді, коли тільки бачать його написаним, але є між ними також такі, що майже не слухають того, що читають, тільки мусять для спам'ятання підпомогти осередок зорових образів письма мовно-руховим.

Всі оті осередки, що беруть участь при звуковій та графічній мовах, находяться у лівій півкулі мозку, хоч також у правій не брак їх на місцях, що відповідають менш-більше першим. Тільки тут вони звичайно у занидiлому стані, а зачинають розвиватися тільки тоді, коли з певних причин наступить ушкодження осередків лівої півкулі. Так одначе мається справа тільки у праворучків. У лівакiв (шульга́) справа протилежна, і саме їх ліворучність є доказом, що в них права мозкова півкуля має верх над лівою.

Всі осередки мови получені з собою та з деякими околицями на поверхні нашого тіла, нервовими проводами від- та доосередними, що проводять нервову енергію від осередка до осередка, або

від осередка до оруддя слуху й зору, чи мовного апарату (голосові струни й ціла усна яма), а також до горішніх кінчин.

Як говорення, так писання може наступити підо впливом спонук троякого роду: а) читаючи, і тоді спонуки виходять із зорового осередка, полученого з оком; б) відповідаючи на заслухані слова, і тоді спонуки являються вперше в звуковому; в) виповідаючи думку чи бажання, що, як уже зазначено, також починаються в звуковому, а в декого тільки в зоровому. При переписуванні спонуки до осередка рухів письма виходять з зорового осередка, при писанні під диктат із слухового, а при списуванні гадок також із слухового, бо тут беруть вони початок. Але дехто з фізіологів та психологів вважає, що хоч звуковий осередок і достарчає до думання матеріялу, тобто слів, одначе саме думання відбувається поза цим звуковим осередком, у відрубному осередку виображень й понять, що для них слова — то тільки один із символів. Досі одначе не вдалося вказати, де саме в мозку знаходиться цей п'ятий осередок мови. Петро Кривоносюк.

Варшава.

Граматика малої Лесі.

Сторінка для наших молодших.

Десята частина мови: частка.

Збентежена й розгнівана, вся розчервоніла й задйхана, бомбою влетіла Леся до хати й незадоволено жбурнула книжки до кута, ажень підлога загула.

— Ато що знову? питає здивована мати.

— Та що ж інше, — двійка! рубає Леся.

— Із чого? дивується мати.

— З граматики, з чого ж би більше?.. З „рідної мови", мамуню моя рідненька...

За обідом сиділа Леся як на шпильках, а до страв либонь і не доторкалась. Люта й збентежена.

По обіді забрав татко свою пестійку до кабінету, всадовив на вигідній канапі й пестливо притулив до себе. Дівча ревма розплакалось.

— Чого мені та „рідна мова" найчужіша за всі чужі мови? ледь-ледь шепче через сльози.

— Сором, Лесю, плакати, — плачуть тільки нездари, — їй на те татко. Заспокойся й розкажи, що тобі сталося.

— Те саме, що й завжди, — кидає Леся. Повторяли ми граматику, „рідну мову" нібито. Попалось мені речення з „Кобзаря": *За що ж ти караєш її молоду.* Я легко сказала про кожне слово, а що за частина мови оте *ж*, не знала й стала.

— Сполучник, — підказували мені дівчатка й учитель, але я заперечливо хитала головою. Берусь за дальше речення: *Не китайкою покрились козацькії очі*, і знову спіткнулась на початковому *не*, хоч і всі казали, що то прислівник... Так ото й схопила двійку... Ще й поуку задоволено вичитав мені вчитель перед цілою класою:

— Двійка на те, щоб сполучила тебе з граматикою та була ти хоч трохи при словах... Повтори сполучники та прислівники"... Вияснітъ мені, татусю дорогий, бо я не можу погодитися, щоб *не* було прислівником, а *ж* сполучником...

— Маєш рацію, дитино. Але ніхто з вас не винен, бо має рацію й учитель, — він навчає за шкільною граматикою, і не він винен, що та шкутильгає на всі чотири.

Справа в тому, що шкільна граматика поплутала сполучники й прислівники, поплутала, бо додала до них іще й окрему частину мови — частки, і все це змішала так, що не може дати собі з ними ради. Щоб тобі стало це ясніше, розповім про всі ці три частині.

Прислівником зветься така частина мови, що в реченні пояснює дію чи стан підмета. Пізнати прислівника легко з двох ознак: 1. він не відмінюється, і 2. завжди стосується до дієслова (рідко до прикметника), обмежуючи його широке значення. Через це про прислівника можна ще так сказати: При-

слівник — це така частина мови, що докладніш вияснює дієслово-присудка, обмежуючи його зміст. Скажемо: *Ясен раз-у-раз скрипів*, тут до дієслова-присудка *скрипів* маємо пояснення *раз-у-раз* на питання *коли скрипів*. Ще приклад: *Тихо йде людина*, — тут *тихо* — прислівник, вияснює, як саме *йде*. Слово (термін) прислівник трохи невідповідне, старе, треба б казати: придієслівник; встаровину на дієслово казали просто слово (verbum), а звідси й при-слівник (adverbium). Отже, розпізнати прислівника легко.

— Добре, татку, це все ясно. А коли так, чому ж *не* в реченні: *Не китайкою покрились козацькії очі* вважають за прислівника? Та ж воно не до дієслова стосується?

— Зачекай і слухай далі. Погляньмо тепер, що то таке сполучник. Сполучником зветься частина мови, що з'єднує слова або прості речення й показує їхній стосунок одне до 'дного. Напр.: Брат *і* сестра гуляють. Не пішов до школи, *бо* хворий був. Слів, що сполучують слова, дуже мало, це головно *і, та;* головне ж завдання сполучників — показувати стосунок речень одне до 'дного, а тому термін „сполучник" — теж недобрий, бо не показує істоти справи.

— Так, але що ж сполучує слівце *ж* у речені: За що *ж* ти караєш її молоду?

— Нічого не сполучує, а тому це й не сполучник, як *не* не прислівник. Ось до цього я й переходжу тепер. Справа в тому, що маємо ще десяту частину мови, хоч граматики наші про неї ще ні слова не говорять. Ця частина мови зветься виявник або частка.

— Бракувало ще виявника, це що за лихо на бідну учнівську голову? Не чула такого! — нервується Леся.

— Ти багато, дитино, не чула, — тепер почуй і добре собі запам'ятай. Десята частина мови — це ча́стка. Ча́сткою зветься така частина мови, що підсилює й вирізнює окремі слова в реченні. Часток у нас дуже багато, напр.: і, й, он, ось, от, ото, та, та й, таки, навіть, так і, би, б, же, ж, но, то й ін. Замість ча́стка можна казати „вия́вник", бо ці слівця виразніш „виявнюють" ті слова, що з ними стоять. Виявники можна поділити так: пита́льні: чи, невже, хіба, чого, чом, чому; приказо́ві: нехай, хай, щоб; пере́чні: не, ні, ані; вказівні — всі інші. Треба добре відрізняти частки від сполучників, бо вони нічого не сполучують, а тільки підсилюють те слово, що до нього туляться. Напр.: Ось *і* дуб той кучерявий, — тут *і* частка; Брат *і* сестра, — тут *і* сполучник. Ось іще приклади на частки: Вона *й* слова не промовила. А ходім *но* до лісу! З переполоху *ну* втікать! *Ото* який! А з неба місяць *так* і сяє. Нема *ні* слова. Я *таки* піду, — і багато, багато подібних. У нашій мові повно вия́вників, а граматика й знати їх не хоче.

Запровадження нової частини мови відразу спинює плутанину в прислівниках та сполучниках, бо дає можливість усі ці частини мови докладно розрізняти. Ти знала, що сполучник „сполучує", а стрівши *ж*, що нічого не сполучує, не дала собі ради, бо тут *ж* справді не сполучник, а частка. Так само ти добре знаєш, що прислівник стосується до дієслова, вияснюючи його, а *не* в „Не китайкою покрились" до дієслова не стосується, бо це частка, тому ти й сплуталась, як „плутається" кожен, хто хоч трохи тут ду́має. Тільки запровадження десятої частини мови, частки чи вия́вника, відразу освітлює нам усю цю плутанину. В інших наро́дів давно вже прийняли цю десяту частину мови, і там діти більше не блудять між трьома соснами.

— Дорогий татусю, то Ви напишіть про все це, нехай усі знають... Це ж таке важливе...

— Не поможе, дитино, — ніхто не повірить і не послухає. „Він нас буде вчити" скажуть... Інша річ, коли це скаже той, хто має кия в руках, — того всі послухають... Прикаже — й послухають... Так, як це тепер сталося з правописом по наших галицьких школах...

Іще одне запам'ятай собі, дитино. Не кажи „частина мови", бо „частина мови" — це речення. Кажи: група слів. Людська мова складається з десятьох груп слів.

Дід Огій.

Етимологічно-семантичні нариси.

Сум — смуток, сумний — смутний (С. Луців у Рогатині). Усі ці слова тепер визначають майже те саме. Відчути різницю поміж ними ще можна, тільки знаючи цікаву історію „смутка“. Первісне, доісторичне значення слова „сму́ток“— нечиста сила, диявол, чорт, і це значення позосталося від давнини ще й тепер у деяких слов'янських народів, напр. у кашубів: smętok. Це саме доісторичне значення „смутку“ широко знає й український народ, хоч такого значення, на жаль, не зазначає ані один наш словник. В „Приказках“ Номиса читаємо: Смуток її зна, що Б. Грінченко в Словнику своїм зовсім добре перекладає на російське: Чортъ ее знаетъ. Пор. в „Зап. О. Ю. Р.“ І 233: У його до смутку грошей, — це: до чорта грошей. Пор. загально знане на Наддніпрянщині: Ґеть до смутку! Йди до смутку! Ів. Франко в 27 томі „Етноґр. Збірника“ 1909 р. ст. 133 подає на слово „смуток“ багато цікавих прикладів, що ясно вказують на „нечисту силу“ (хоч Франко того й не пояснив), напр.: А смуток го знає, Бодай тобов смуток гречку возив, Смуток би на тя темний та чорний упав, Смуток ті бери. Хто підпадає владі „смутка“ (цебто „нечистої сили“), той втрачає людський вигляд, втрачає радість життя й стає „смутний“. Оце й було давнє значення нашого „смутни́й“, — кого диявол посів. Значно пізніш повстало в нас нове слово, — „с у м“, цебто журба взагалі, і прикметник „с у м н и́ й“. З часом первісне значення „смутку“ забувалося, а тому „смуток“ і „сум“ змішалися, змішалися й „смутний“ та „сумний“, чому в сучасній літературній мові ці слова вже майже не різняться значенням. Київська Учительна Євангелія 1637 р. ст. 62: Ґди постите, не будьте сму́тными. „Люборацькі“ Свидницького 20: Вертався смутний. П. Куліш, „Чорна Рада“ 182: Заспіває смутну́ю пісню; ст. 93: А Череванисі щось дуже су́мно. Грінченко, „Під тих. верб.“ 154: Він сумни́й. „Поезії“ М. Старицького: смутни́м 294, в смутни́й 120, сумни́й 31. 111. 305, сумна́ 49. 98. Тичина: „Золотий Гомін“ 1922 р.: І так сму́тно, так су́мно співає 20.

Троя́нда. Запитує нас Яр. Марків із Бучача: „Відкіля походить слово т р о я н д а, що в Україні означає р о ж у? Уживають його новіші письменники, але й у Куліша знаходив я це слово. Тішить мене, що в нас власне слово на означення міжнародного терміну р о ж а“. Слово т р о я н д а — рідке серед слов'ян слово, бо тільки болгари мають його в формі т р а н д а ф и л ъ, а всі інші від гр.-лат. rosa, рожа. Назва ця походить від середньогрецького (візантійського) τριαντάφυλλον „тридцятилистник“, давнє τριακοντάφυλλον. Від давнього часу в Україні жило багато греків, особливо на півдні, — від них ми взяли чимало різних слів, між ними й деякі назви плодових дерев та городини, як: вишня(?), черешня(?), огірок, тмин, ріпа, анис і т. ін., бо греки займалися садівництвом та городництвом. Від них взяли ми й т р о я н д у, трохи переробивши. Сполучення ντ ще задовго до IX-го віку, цебто до наших писаних пам'яток, самі греки вимовляли вже як *нд*; так само вимовляють ντ і сучасні греки: τριάντα (тридцять) вимовляють „тріа́нда“, наше т р о я н д а. Уже вдавнину греки рожу звали не тільки повно: τριαντάφυλλον, але й скорочено: τριάντα = triánda, наше т р о я н д а. Слово т р о я н д а добре відоме в Україні, навіть у живій народній мові, напр. Словник Грінченків IV 288 подає з Полтавщини: Рости, рости, трояндочко, не хилися. Т р о я н д а — це повна рожа, rosa centifolia, на неповну рожу так не кажуть, — це буде дика рожа, собача рожа і т. ін. Деяка перерібка грецького слова (незалежна від форми болгарської) свідчить про давнину цього слова в нас; форма р о ж а значно молодша.

Сизий (Суддя Яр. Марків у Бучачі). Слово с и з и й не має в нас усталеного одного значення: це сірий, сивий, попелястий чи темний, але конечно з синім, чи з ліловим полиском. Цікаво, що кольор цей прикладається головно до птахів; так, у народній поезії маємо: сизий

сокіл, голуб сизий, орел сизий, сиза зозуля. Пор.: Голуб сизий, голуб сизий, голубка сизіша. Ой де взявся орел сизокрилий. В українських Думах маємо (див. видання Ф. Колесси): Сизий орел 65. 71. 105. 116,. Сиза зозуленька 70, Сизокрилий голубок 111. Це праслово, корінь його, здається, *си-*, цебто той самий, що і в словах: си-в-ий, си-н-ій, так і тут: си-з-ий, а це говорило б і про значення цього слова. Пор. в Слові о полку Ігоревім: „Боян бо вѣщій растѣкашеться шизым орлом под облакы". До людей це слово перейшло від птахів, але рідко: дівчина сизоока, сиза матінко = голубонько.

Допіру (Д. Бучинський у Трибухівцях). Походження форми цього слова трудно виянити, але одне ясне: ми це слово здавна мали й без польського впливу. Ось наша „Повість временних літ", а під 988 р. (вид. 4, ст. 109) читаємо, що Володимир, вичунявши від хвороби очей, прославив Бога, кажучи: „Топерво уведѣхъ Бога истиньнаго" (= допіру пізнав я правдивого Бога). Як бачимо, слово допіру, що повстало з давнього топерво, відоме в нашій мові з найдавнішого часу, бо ще Володимир Великий говорив його, а вже через це не можна звати це слово польським: хто в кого позичив його — трудно сказати. Як саме наше допіру, допіро повстало з давнього топерво, мені не ясно. Вдавнину писали допюро або допѣро, а це б говорило, ніби тут *і* повстало з *е* загальним процесом: топерьво > доперво > допірво > допіро (але проти цього говорить те, що *ер* у нас звичайно не змінюється: перший). Значення цього слова позосталося в нас стародавнє: тільки що, тільки но, ось тільки, = тепер у перший раз. Давнє топерво повстало з „то перво" так само, як німецьке erst із erster. Із топерво повстало кілька форм, напр. тепер, також допе́рва й допіру-допіро. В західніх українських говорах дуже поширене допе́рва з тим самим старим значення, напр. „Одарка" А. Чайківського 1921 р. ст. 33: „Вона стала розглядатися і доперва тепер покмітила, що вона не вдома". Форма допіро дуже давня, A. Brückner (Słownik etym. 94) подає її для польської мови з 1407 р., але з XV в. ця форма відома і в метриці Литовській, як допѣро. Форма допіру (з *-у* на кінці, за родовим відмінком, як додому) панує на цілій Наддніпрянщині, як і форма допіро. Форми ці широко знані в мові народній, що впливу польського не знала. Напр. у казках Рудченка: Радий, наче допіро народився II 160. Чубинський: Повів їх до клуні, та й допіру дає їм пообідати III 157. Чого я допіро плакати учуся 450. Б. Грінченко („Три питання нашого правопису" 1908 р. ст. 17): „Поява починається допіро з XIV віку". Отже, як бачимо, допіру-допіро — це наші давні слова, широко відо́мі в мові народній і в літературній. Коли б це було польське слово, то трудно допустити, щоб воно так глибоко охопило цілу українську мову. Західньоукраїнського що́йно східньоукраїнська й літературна мови зовсім не знають,—уживають тільки допіру. Ось іще приклади з „Проблема хліба" В. Підмогильного, Київ, 1930 р.: Допіру справді відбулася казка 132. Спогади про події, що відбулися допіру 130. З наслідків події я скористався оце допіру 129.

Іван Огієнко.

Дописи Прихильників рідної мови.

1. З краю.

Гурток плекання рідної мови в Бучачу. Число членів Гуртка з 12 зросло до 22, з них 5 чоловіків і 17 жінок. Сходини Гуртка відбуваються правильно раз щотижня. Уже перейшли ми відміну іменників, тримаючись міцно „Рідного Писання", і взялися за науку прикметників. У програму нашу входить також читання вголос. Спершу читала нам одна наддніпрянка деякі оповідання Марка Вовчка, а тепер читаю сам кращі місця з „Пана Тадея" Міцкевича в відомім перекладі Максима Рильського. Завдяки заохоті проводу, 7 членів Гуртка передплатили „Рідну Мову". Бачу, що такий Гурток — дуже корисна культурна організація, бо здійснює поволі велику ідею одности нашої літературної мови. Помічається вже в усім краї значна поправа відносин в мовній справі. Усе це виключна заслуга Вашої муравлиної праці та Вашої пропаганди. Без Ва-

шої „Рідної Мови“, „Рідного Писання“ та „Словника місцевих слів“ такий поступ був би неможливий. 5. II. 1935, Бучач, Яр. Марків.

Учимося рідної мови. Відколи дістаю „Рідну Мову“, відтоді вчуся й нашої Граматики. Мушу признатись, що тяжко мені це йде, бо не маю доброї підстави змалку. Але думаю, що на світі нема таких труднощів, щоб людина їх не перемогла. Тому й іншим раджу передплачувати „Рідну Мову“ й учитися Граматики. Зо щирого серця кличу: Щасти Боже в праці! Ваш учень А. Кантор, 4. II. 1935, Дрогобич, Карний Заклад.

Звикли до „Рідної Мови“. Я свідомий того, яке велике значення „Рідної Мови“ для українського народу, й яку велику шкоду, яке руїницьке діло робить той, хто не платить совісно передплати... Читати „Рідну Мову“ мушу. Як мушу живитися, щоб дихати, так мушу читати „Рідну Мову“, щоб теж дихати... Так я зжився з „Рідного Мовою“. 18. I. 1935. Вербилівці, гімназ. абсольвент Іван Грицишин.

Дайте нам велику граматику! Щоб українська літературна мова справді ширилась поміж широкими масами, молодою й старою інтелігенцією, дуже потрібна нам велика граматика української мови, така граматика, щоб докладно вирішувала всі сучасні мовні питання. Конечно мусить бути тут і про наголос. Сердечно просимо, щоб „РМ“ видала таку граматику, — її прихильно й радісно зустріне наше громадянство. Фельштин, 13. XI. 1934, Осип Мудрий.

P. S. Як же видати „велику граматику“, коли самої „РМ“ нема змоги тягнути? Всі наші прохання до Читачів приєднати нам передплатників, а до боржників — заплатити борги, позосталися без помітних наслідків. Поки що, даємо на сторінках „Рідної Мови“: 1) Складня україн. мови, — це справді найбільша; 2) „Рідне Слово“ ч. II (почнеться друком десь із 30-го ч. „РМ“)— — це буде Граматика літературної мови для широкого громадянства, і 3) Сучасна українська літературна мова. Ред.

2. З Америки.

„Рідна Мова“ в Бразилії. Дуже велику радість учинив мені Ваш дорогий журнал. Складаю Вам за нього бідними словами свою найсердечнішу подяку. Читаю „Рідну Мову“ з гарячим захопленням і переконуюсь, як іще багато нам бракує, щоб добре знати свою літературну мову. Але я багато вже скористав з журналу, і новою любов'ю наповнилося моє серце до рідної мови, — її я вважаю за найкращу на землі. Нової охоти вчитися й шанувати рідне слово додала мені Ваша книжечка „Рідне Писання“. Ваші щирі слова, як: „Хто не говорить українською мовою, той душі української не має“, „Хто рідну мову забуває, той байдужий до свого Народу“, „Хто не міцний у рідній мові, той не твердий і в батьківській вірі“ і такі інші, неначе стріли застрягли в моє серце, бо то щира правда. Тут, у Бразилії, між поселенцями можна побачити на власні очі: де люди шанують свою мову, там і вірність до віри батьків. В Бразилії дуже небагато таких, що могли б заохочувати народ до заховання своєї мови, а українського духовенства мале число, — що тих 11 священиків на 70.000 вірних, розкинених по бразилійських лісах та містах! Богу дякувати, стараннями о.о. Василіян та декого з світських українська преса росте. І як Божа ласка мені й іншим, що хочемо працювати коло нашого Народу, допоможе, то також не пожалуємо труду заохочувати наш Народ до української мови. А поки що — з великою користю читаю я Ваш місячник „Рідна Мова“. З щирого серця бажаю Вашим трудам якнайкращих успіхів. 28. X. 1934. Куритиба, Бр. Методій Коваль, Чину братів Менших.

„Рідна Мова“ потрібна нам. Ваша праця надзвичайно корисна й усім нам потрібна. Бажаю Вам щастя й здоров'я. 5. XII. 1934, Новий Йорк, М. О. Гайворонський.

Звикли до „Рідної Мови“. Цього разу „Рідна Мова“ прийшла трохи з опізненням. Я чекав її з великою нетерпеливістю. Здається, що якби якимсь лихом „Рідна Мова“ перестала виходити, то я ніяк не міг би переболіти цієї духової втрати. Добре було б побільшити „Рідну Мову“ і тим самим дати можливість поміщувати більше матеріялу та ширше висловлюватись поодиноким дописувачам. 21. XI.1 934, Новий Йорк. Л. Годівський.

Побажання. Желаю Вам успеха в служении украинскому народу. 1. XII 1934, Sau-Paulo, евангельський проповедник В. Рудюк.

Бажаю Вам якнайкращих успіхів у Вашій науковій праці 10. XI. 1934, Winnipeg, Ів. Пресунько.

Складаємо щирі побажання „Рідній Мові“ та її Редакторові. 16. I. 1935. St. Paul, К. П. Качмарові.

Привітання. Прошу прийняти моє сердечне поздоровлення й найкращі побажання успішної праці на забур'яненому полі для Вас і всіх співробітників „Рідної Мови“. 12. XII. 1934. Порто Уніон, С. Кравченко.

Початкова Граматика української літературної мови.

Літературна вимова любить уподібнення приголосних, але літературний правопис звичайно оминає його.

Приголосний звук вимовляється прóрізно тільки перед голосни́м. Коли ж у слові збігаються поруч два приголосних, то перший із них вимовляється часто непрóрізно, неясно. **Щоб знати, як писати непрóрізний при́голосний звук, треба слово**

змінити так, щоб за непрорізним звуком став голосний звук, тоді стане ясно, що писати: кни*ж*ка — кни*ж*ок, про*с*ьба — про*с*ити.

Завдання 186. Спишіть оці слова з тим звуком, який потрібно; потрібний звук стоїть зверху, а долі показано, як він вимовляється, але не пишеться:

Ні$^{ж}_{ш}$ка, соло$^{д}_{т}$кий, сла$^{б}_{п}$кий, ду$^{ж}_{ш}$чий, моло$^{д}_{т}$ший, бли$^{з}_{с}$ький, горо$^{б}_{п}$ці, ло$^{ж}_{ш}$ка, ле$^{г}_{х}$кий, у зати$^{ш}_{ж}$ку, гри$^{з}_{с}$ти, сні$^{г}_{х}$, ні$^{г}_{х}$, га$^{д}_{т}$ка, порі$^{г}_{х}$, сусі$^{д}_{т}$ка, ри$^{б}_{п}$ка.

Завдання 187. Глухі звуки перед дзвінкими в нашій вимові стають дзвінкими, але на письмі глухих не змінюємо. Перепишіть оці слова, й запам'ятайте, як їх писати.

Боро*т*ись — боро*т*ьба, вели*к*ий — вели*к*день, моло*т*ити — моло*т*ьба, о*т*о — о*т*же, проси*т*и — про*с*ьба. Але вимовляємо: боро*д*ьба, вели*ґ*день, моло*д*ьба, о*д*же, про*з*ьба.

Завдання 188. Дзвінкі перед глухими в нашій вимові стають глухими, але на письмі глухих не змінюємо. Перепишіть оці слова, й запам'ятайте, як їх треба писати:

Пишемо так: кі*г*ті — кі*г*оть, ні*г*ті — ні*г*оть, ді*г*тяр — дьо*г*оть, *ле*г*кий — ле*г*енький, на*д*хнути — *д*ихати, на*д*хнений, зі*д*хнути, зі*д*хання. Але вимовляємо: кі*х*ті, ні*х*ті, ді*х*тяр, ле*х*кий, на*т*хнути.

Завдання 189. Перепишіть і запам'ятайте оце:

Частіш пишемо сполучення *чн:* безпечний, безконечний, вдячний, вічний, влучний, зручний, конечний, місячний, місячник, необачний, наочний, помічний, помічник, пшеничний, Сагайдачний, ячний. Тільки в оцих словах пишемо *шн:* мірошник, рушник, рушниця, соняшний, соняшник, сердешний, сінешний, яєшня. Пишемо: пошта, поштар, поштарський, поштарювати, поштовий, корчма.

Завдання 190. Добре пам'ятайте, що кінцева приголосна слова й початкова приголосна дальшого слова уподібнюються так само, як уподібнюються приголосні в середині слова, тільки на письмі ніколи того не зазначаємо. Напр. „са*д* батьків" читаємо як „са*т* батьків", але на письмі такого уподібнення ніколи не зазначаємо. Скажіть 5 прикладів уподібнення приголосної кінця слова перед приголосною дальшого слова.

55. Зміна приголосних перед *с, ч, ц.*

Я був у повітах Кременчуцькім, Прилуцькім і Галицькім. Заклалося студентське братство й козацьке товариство. Привезли краму волоського, французького паризького й празького чеського. Я побував у Німеччині, Туреччині, Волощині, Шведчині й Галичині. Ми їли яє*ш*ню з пшени*ч*ним хлібом.

Як змінюється приголосний перед приголосним? Як змінюються звуки *к, ч, ць, х, ш, с, г, ж, з* й інші перед *с, ч* і *ц?* Що таке уподібнення приголосних і від чого воно повстає?

Звуки *к, ч, ць* перед *с* зливаються з ним у *ц,* звуки *х, ш, с* — у *с,* звуки *г, ж, з* — у *з,* а тому пишемо: козак — козацький, козацтво, грецький, кременчуцький, прилуцький, Галич — галицький, молодець — молодецький, молодецтво, волох — волоський, чех — чеський, товариш — товариство, перс — перський, Прага — празький, ризький, убозтво, запорізький, Пари́ж — пари́зький, француз — французький і т. ін. Інші приголосні, напр. *д, т, б* й ін. не змінюються перед *с:* людський, людство, брат — братський, братство, багатство, студентський, сирітство, бабський і т. ін., але: міський. Рідко вживані чужоземні слова, головно назви географічні, зовсім не змінюють своїх *г, к, х, ж, з, ш, с* перед *-ський:* виборгський, шахський, цюріхський.

Звуки *к* і *ц* перед *ч* змінюються на *ч*, звуки *х* і *с* — на *ш* (і замість *шч, сч* пишемо *щ*), звуки *г* і *з* — на *ж*, напр.: турок — Туреччина, гайдамак — гайдамаччина, Хмельниччина, кріпак — кріпаччина, німець — Німеччина, волох — Волощина, пісок — піщина, ліс — ліщина, Полісся — поліщук, показати — покажчик, брязкати — бряжчати і т. ін. Звуки *д* і *т* перед *ч* не змінюються: Шведчина, тітчина, невістчин і т. ін.

Приголосні *ж, ч, ш, т* перед *ц* пишемо незмінно (хоч при вимові їх уподібнюємо): запорожці, дочці, отці, ющі, квітці і т. ін.

Завдання 191. Перепишіть до зшитка оці слова й поясніть, чому їх треба саме так писати.

Коза*ц*тво, тка*ць*кий, студен*т*ський, лю*д*ський, сирі*т*ський, гали*ць*кий, францу*з*ький, кріпа*ч*чина, пока*ж*чик, бря*ж*чати, до*ч*ці, Німе*ч*чина, бра*т*ський.

Завдання 192. Добре запам'ятайте, що пишемо тільки Гали*ч*ина, а не Гали*чч*ина. Слово повстало так: *галка — Галич — Галич-ина.*

Завдання 193. Перепишіть і запам'ятайте оце.

По-літературному треба ось так говорити й писати, а не так, як у дужках ( ): полоскати (полокати), поміч (попертя), по́лу́день (пополудне), попрощатися з ким (попращати кого), посо́л (посел), у́ряд (правительство), прела́т (пралат), голова (предсідник), однак (преці́нь), присто́йний (приличний), Прилу́ка (Прилуки), при́зьба (приспа), геть (проч), коробочка (пуделко), лякати (пудити), пу́дра (пудер), стукати (пукати).

56. Спро́щення приголосних груп.

Лінивому щотижня празник. Будь чесний, необлесний. Капосний напасник попав у пропасницю. Не все коту масниця. Щасливому день короткий.

Боро*зд*ити — боро*зн*а, ти*жд*ень — ти*жн*я, пі*ст* — пі*сн*ий, пер*ст*ень — пер*сн*я, ві*ст*і — ві*сн*ик, і*ст*ота — і*сн*увати, ща*стя* — ща*сл*ивий, жалі*ст*ь — жалі*сл*ивий, ма*сл*о — ма*сн*ий.

Праздьникъ — праздникъ — празник, постьный — постный — пісний, ненавистьный — ненавистный — ненависний, вѣстьник — вістникъ — вісник, оумысльный — умисний, щастьливый — щастливый — щасливий, поздьнѡ — пізно, честьный — чесний.

Пишемо: милосердний, а не: милосерний.

Що таке приголосна група? Чи легко вимовляти великі приголосні групи? Кожна мова пильнує спростити немилозвучні приголосні групи, — чи є це спрощення в нашій мові? Які найчастіші групи приголосних спрощуються? Які звуки і в яких групах зникають? Як ми писали ці приголосні групи встаровину? В яких книжках ще пишуть цим стародавнім історичним правописом? Перерахуйте спрощені групи приголосних. Що таке уподібнення приголосних?

В давній нашій мові в сполученнях приголосних звичайно був ще голосний глухий ь, цебто довгої приголосної групи не було; коли ж ь заник, то приголосні збіглися й цілу групу їх стало тяжко вимовити, чому повстав новий мовний проце́с — уподібнення приголосних та їх спрощення.

Сполучення приголосних дуже часто не вимовляються ясно, але спрощуються так, що стають легші для вимови.

Українська літературна мова пильнує тяжкі до вимови немилозвучні трьохзвукові приголосні групи спрощувати на двозвукові, а двозвукові на однозвукові, цебто викидаючи один звук.

В немилозвучних приголосних звуках *здн, ждн, стн, стл* **випадає зубний** *д* **чи** *т,* **а в групі** *слн* **випадає** *л:* че*сть* — че*сн*ий, *сте*лю — *сл*ати, пра*з*-*н*ик, ко*жн*ий, віс*тк*а — віс*н*ик.

Завдання 194. Спишіть оці слова зо спрощеними приголосними групами, і запам'ятайте, як їх писати.

Празник, пізно, борозна; кожний, тижне́вий, тижня; вісник, власний, водохресний, звісний, зловісний, існувати, ка́посний, кори́сний, напасни́к, нена́висний, нещасний, облесний, первісний, перехресний, персня, пісний, почесний, пропасниця, радісний, совісний, учасник, хресний, чесний; жалісливий, зависливий, слати — стелю, шелеснути, щасливий; масний, масниці, навмисне, ремесник, умисне. Не спрощуємо: ші*стн*адцять, кі*стл*явий, пе*стл*ивий, милосер*д*ний.

Завдання 195. До прикладів попереднього ч. 194 завдання придумайте такі слова, що в них була б двозвукова приголосна група з тим приголосним *д, т, л,* що в трьохзвуковій групі випадає:

Боро*зд*ити — боро*зн*а, ти*жд*ень — ти*жн*евий, ві*ст*і — ві*сн*ик...

Від Редакції й Адміністрації.

„Фонд Рідної Мови". Дбаючи про належний розвиток української літературної мови, як головної ділянки рідної культури, зложили на „Фонд Рідної Мови": Українське Товариство „Взаїмна Поміч" у Вінніпегу 131·25 зл. (25 дол.), Незідомі особи 6·80, Е. Пушкар 5, о. Др. Л. Глинка (на фонд Початкової Граматики) 5, о. Д. Лещишин 3·30, М. Мацевко 3, Є. Міляшкевич 2, М. Щесюк 1 зл. А разом 158·35 зл.

Усім цим Добродіям Рідної Мови Редакція складає свою сердечну подяку. Тільки при щедрій однодушній допомозі на „Фонд Рідної Мови" широкого нашого громадянства та наших інституцій зможемо створити авторитетний центр для вивчення рідної мови. Продовження цього списку подаємо в дальшому числі.

Щедрий дарунок на „Рідну Мову". Загальні річні збори Українського Товариства „Взаїмна Поміч" у Вінніпегу постановили видати на „Фонд Рідної Мови" 25 дол.

Боржники „Рідної Мови", перечитайте відозву до вас вище, ч. 1 на ст. 31-34.

Другий річник „Рідної Мови", ч. ч. 13-24 у мистецькій оправі з англійського полотна, з золотими написами на блакитному полі, тільки 7·50 зл. з пересилкою. Перший річник (без 2 і 3 чисел) 5 зл., другий неоправлений 6 зл.

„Рідне Писання" Проф. І. Огієнка подає повний український правопис і основи літературної мови. Хто хоче ґрунтовно знати свою літературну мову, той мусить мати й знати цю книжку. 147 ст., ціна 1 зл. з пересилкою; в мистецькій оправі 1·50 зл.

„Словник місцевих слів, у літературній мові **не вживаних"** Проф. І. Огієнка — це необхідний довідник для кожного, хто хоче знати свою літературну мову. Без цього Словника не обійдетесь при праці. 156 ст., ціна 1·50 зл. з пересилкою; у мистецькій оправі 2 зл.

„Як писати для широких мас" Проф. І. Огієнка — необхідна книжка кожному, хто тільки пише чи хоче писати. 24 ст., 30 гр. з пересилкою.

Нові книжки, прислані до Редакції. „Дитя'ча Бібліотека: Малий Декламатор. Історія України I-II. — „Українська Бібліотека": М. Голубець: Рік грози й надій 1914; А. Чайковський: За наживою; О. Федькович: Вибір творів; Фр. Коковський: Людська вдячність та інші веселі оповідання; У. Самчук: Марія. О. Задума: Відплата, трагедія в 5 діях, Чернівці, 1934. В. Шаян: Терпіння молодого гуцула, Л. 1935. Є. Маланюк: Земна Мадонна, IV книга лірики, 1934, 102 ст., Львів. о. Іван Буґера: Науки на Свято, ч. I, Львів, 1934, 38 ст. — о. В. Породко: Місія серед недовірків, 1935.

— Адреса „Рідної Мови": Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1·60 зл.; за границею в Європі 9 зл., в Америці 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають »Рідну Мову« від 1 числа: Річник I (без 2 і 3 чисел) 5 зл.; річник II — 6 зл., оправл. 7·50 зл.

Відповідальний Редактор *Д. Грижало-Сідлецький.* Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.